

UNIVERSITETET FOR MILJØ- OG BIOVITENSKAP

Forord

Jeg er utdannet ergoterapeut fra Ergoterapeututdanningen i Trondheim i 1983. Mitt kliniske arbeid har stort sett vært rettet mot eldre både i og utenfor institusjon. Jeg har alltid vært interessert i Eldres livserfaringer og utfordringer knyttet til det å nærme seg den siste delen av livet. Mange opplever redusert funksjonsevne i form av svekket syn, hørsel, muskelkraft og balanse. Mange er ensomme og noen må bo på institusjon. Til tross for dette klarer heldigvis de fleste seg ganske bra hjemme.

En viktig forutsetning for at eldre skal kunne tilbringe mest mulig tid i egen bolig er at samfunnet tilrettelegger for dette.

En annen forutsetning for å kunne leve et mest mulig fullverdig liv i egen bolig er å kunne lage seg mat. Det å lage mat innebærer mange prosesser, - en av dem er å kunne håndtere matvareemballasje. De fleste av oss har vel opplevd hvor vanskelig det for eksempel kan være å få av skrulokket på et syltetøyglass.

Denne studien ser nærmere på hvilke holdninger eldre mennesker har til matvareemballasje.

I prosessen med å gjennomføre oppgaven har jeg fått god hjelp fra mange fagpersoner som interesserer seg for og kan mye om universell utforming, blant annet Randi Røed Andersen - rådgiver i Delta-senteret, Kari Kristofferstuen - informasjonsmedarbeider i Norsk revmatikerforbund, Tom Vavik - lektor på institutt for industridesign ved Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, Else Margrethe Lefdal - stipendiat HiOA, Trine Presterud - daglig leder i Universell Utforming AS, Toril Laberg - fagsjef i Norsk Ergoterapeutforbund og Arne G. Andersen – konsulent i Standard Norge, som har hjulpet meg med velge tema og problemstilling.

En stor takk går også til informantene ved Eldresentrene jeg fikk besøke våren 2011 og som gjorde det mulig for meg å gjennomføre denne studien.

En helt spesiell takk går til mine veiledere, Grete Patil – førsteamanuensis ved UMB, Kariann Krohne – stipendiat ved HiOA og ikke minst Inger Marie Lid – doktorgradsstipendiat ved HiOA, som har gitt gode råd, innspill, støtte og hjelp til å fullføre denne oppgaven.

Til slutt – takk til medstudenter, kolleger, venner og familie som har hjulpet og støttet meg og spesielt til Bent, min venn og ektemann, som har oppmuntret meg og ikke minst laget mat til meg hele veien.

Lillabeth Sørhuus

Oslo, 11.05.2012

Sammendrag

Bakgrunn

Andelen eldre i samfunnet vil øke i tiden som kommer. Det er flere kvinner enn menn i den eldre befolkningen. De fleste eldre bor hjemme og klarer seg selv. En av forutsetningene for å klare seg selv er å kunne lage mat. Å lage mat innebærer flere ting, blant annet å kunne håndtere matvareemballasje. Matvareemballasje kan være utformet slik at den kan være vanskelig å åpne. Dette kan være særlig utfordrende for kvinner fordi de har svakere håndkraft enn menn.

Hensikt med studien

Hensikten med denne studien er å finne ut om utformingen av matvareemballasje er egnet for eldre kvinner, og i hvilken grad de opplever den som brukervennlig og hva som evt. skal til for at den blir det. Dette fordi jeg tror det har betydning for deres opplevelse av mestring.

Metode

Jeg har benyttet en kvalitativ metode, - med fokusgruppeintervju for å besvare oppgavens problemstilling. Fokusgrupper er egnet til å produsere data om holdninger og meninger.

Resultater

De eldre kvinnene gav nyttig tilbakemelding på brukervennligheten av matvareemballasje. De gav eksempler på gode og dårlige produkter. De forklarte hvordan de overkom vanskelig emballasje og kom med råd til hvorledes god emballasje bør utformes. De vurderte noen utvalgte eksempler på vanlig matvareemballasje i forhold til prinsippene for universell utforming og demonstrerte at disse kunne avsløre gode og dårlige egenskaper ved emballasjen.

Konklusjon

Matvareemballasje har ikke nødvendigvis hatt fokus på brukervennlighet i utformingen. Dette kunne de eldre kvinnene bekrefte ved å bidra med nyttige innspill til hvordan de vurderte ulike typer matvareemballasje og om hva som kjennetegner god matvareemballasje.

Nøkkelbegreper: Matvareemballasje, eldre kvinner, universell utforming, folkehelse

Abstract

Background

The amount of older people in our society will increase during the coming years. There are more women than men in the older population. Most older people are able to live at home and manage their lives independently. One of the prerequisites of living an independent life, is to be able to cook. To cook implies several abilities, - to handle food packaging is one of them. Food packaging may be designed in a way that makes it hard to open. This might be especially challenging for women since they have less hand strength than men.

Objectives

The purpose of this study is to find out if the design of the food packaging is suitable for older women, and to what degree they experience the food packaging as user-friendly and if not, what would make it better. I think this is important concerning their conception of mastering their lives.

Methods

To attempt to answer my research questions, I made use of a qualitative method, - with focus group interviews. Focus groups are suitable to produce data concerning people's relations to and opinions about a subject or topic.

Results

The older women produced useful information about the user-friendliness of the food packaging. They mentioned examples of good and bad products. They explained how they managed to overcome difficult food packaging and gave some advice to how good food packaging should be designed. They assessed a few selected examples of ordinary food packaging related to the principles of Universal Design and demonstrated that these principles could reveal good and bad qualities of the food packaging.

Conclusion

The food packaging is not necessarily concerned with user-friendliness as part of the design process of good products. The older women confirmed this by contributing with useful information of how they assessed different types of food packaging and what would characterize good food packaging.

Key words: Food packaging, older women, universal design, public health

Innhold

1	Innledning.....	7
1.1	Problemstilling.....	8
1.2	Hensikt.....	8
1.3	Avgrensninger	9
2	Bakgrunn og teori.....	10
2.1	Sentrale dokumenter og lover.....	10
2.2	Folkehelse og mestring.....	11
2.3	Gap-modellen	12
2.4	Universell Utforming.....	13
2.5	Standarder og emballasje.....	15
2.6	Tidligere tiltak, prosjekter og forskning.....	18
2.7	Oppsummering	25
3	Metode.....	26
3.1	Design.....	26
3.2	Metodekritikk	26
3.3	Informanter	27
3.4	Rekruttering	27
3.5	Spørreskjema/intervjuguide.....	28
3.6	Gjennomføringen av intervjuene	28
3.7	Transkribering	29
3.8	Analyse	29
3.9	Reliabilitet og validitet	31
3.10	Etikk.....	33

4	Resultater.....	35
5	Diskusjon.....	47
6	Konklusjon	56
	REFERANSER	57
	Vedlegg	60

1 INNLEDNING

Denne studien handler om eldre kvinner og deres meninger om og holdninger til matvareemballasje.

Det er flere begrunnelser for ønsket om å belyse dette.

En av dem er fremskrivninger fra SSB, som kan tyde på at vi vil få en betydelig eldre befolkning fremover. I mai 2012 er det rundt 654 000 personer over 67 år i landet. Med en av fremskrivningene (MMMM-alternativet eller hovedalternativet, som er et mellomnivå) vil denne delen av befolkningen bli på rundt 1 250 000 personer, altså nesten en fordobling i 2040, med 65 000 flere kvinner enn menn. Av disse vil det være 719 070 på 75+ i 2040 kontra 351 700 i dag.

En annen er den normale aldringsprosessen i kroppen, som blant annet medfører tap av muskelmasse, muskelfibre og nervefibre til musklene. Rundt 30-års alderen er muskelstyrken størst. Ved 75-års alderen er muskelstyrken halvert (Amstrup & Poulsen, 2004, s 35 – 36). I samme tidsintervall, vil gripekraften eller håndkraften minke med rundt 60% (Larsson & Rundgren, 2010, s 26). Disse tallene er interessante med hensyn til at håndkraften mer enn halveres samtidig som det som skal til for å åpne ulike typer matvareemballasje er uendret.

Matvareemballasje er et produkt de fleste håndterer hver dag og som blant annet krever håndkraft. Det er derfor interessant å finne ut hva eldre og spesielt eldre kvinner mener om den, da det vil bli mange eldre kvinner i samfunnet vårt i tiden som kommer og kvinner har svakere håndkraft enn menn. En hypotese kan derfor være at eldre kvinner opplever matvareemballasje som problematisk.

Ifølge professor Peter F. Hjort innebærer mestring det å klare seg i motgang (Hjort, 2010, s 46). Dersom det er et gap mellom egne ressurser og omgivelsenes krav til deltakelse, kan det resultere i frustrasjon og passivitet. Egne ressurser er det ikke alltid noe å gjøre med, derfor er det viktig å utforme omgivelsene på en slik måte at flest mulig kan benytte seg av dem.

”Universell utforming er en strategi for planlegging og utforming av produkter og omgivelser for å oppnå et inkluderende samfunn med full likestilling og deltakelse for alle”

(Miljøverndepartementet, 2007). Det å kunne tilrettelegge for deltakelse og aktivitet er derfor også et sentralt område innen folkehelsearbeid.

Det er flere som har gjort studier og forskning knyttet til brukervennlig matvareemballasje både i og utenfor Norden. Spesielt revmatikerforbundene i de ulike landene har vært aktive pådrivere til prosjekter om tema. Informantene og deltakerne i de ulike prosjektene har enten tilhørt forskjellige brukerorganisasjoner, hatt ulik alder eller vært såkalt ”normale” forbrukere, men ingen av dem har fokusert spesielt på kjønn. Den foreliggende studien vil derfor søke å belyse hva spesielt kvinner mener om matvareemballasje.

1.1 Problemstilling

Hovedproblemstilling:

Hva mener eldre kvinner om matvareemballasje?

I denne sammenhengen ønsker jeg å få belyst hva de eldre kvinnene legger vekt på i sin vurdering av emballasje.

Underproblemstilling:

På hvilken måte kan prinsippene for universell utforming benyttes for å vurdere om matvareemballasje er brukervennlig?

Her ønsker jeg å få belyst om de kriteriene som legges til grunn for brukervennlig emballasje samsvarer med målgruppens oppfatning.

1.2 Hensikt

Hensikten med studien er å finne ut i hvilken grad utformingen av matvareemballasje er egnet for eldre kvinner. Det er spennende å få vite noe om hva de tenker om tema, hvilke typer matvareemballasje som fungerer bra og om det er noen som er problematiske, i så fall hvordan de forholder seg til dem. For å kunne klare seg selv så lenge som mulig (der det er ønskelig) er det for de fleste av oss nødvendig å kunne lage mat. 90% av matvarene vi kjøper i dag i dagligvarehandelen er ferdigemballert (Emballasje, 2012). Når målet er at samfunnet skal være universelt utformet innen 2025 (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2009), og produkter er en del av universell utforming, blir det interessant å høre hva de eldre

kvinnene mener om nettopp matvareemballasje. Med denne studien ønsker jeg å bidra til kunnskapsproduksjon om tema og at jeg gjør noen funn som kan være med på å belyse denne problemstillingen.

1.3 Avgrensninger

Av hensyn til oppgavens omfang valgte jeg å avgrense problemstillingen til å omhandle matvareemballasje. Dette til tross for at emballasje benyttes rundt mange andre produkter som også kan være utfordrende i hverdagen.

Jeg valgte også å avgrense målgruppen i problemstillingen til eldre kvinner, selv om deres erfaringer kanskje ikke avviker mye fra eldre menn.

Aldringsprosessen skjer både mentalt og fysisk. I denne oppgaven har jeg valgt å fokusere på den biologiske aldringen og avgrense den til å omhandle muskler og skjelett, da disse påvirke muskelstyrke og kraft, som igjen vil kunne påvirke evnen til å håndtere matvareemballasje.

2 BAKGRUNN OG TEORI

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for lovverk, definisjoner, bakgrunnsinformasjon, teorier og forskning som sammen med resultatene fra min egen undersøkelse vil danne grunnlaget for diskusjonen i kapittel 5.

2.1 Sentrale dokumenter og lover

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven trådte i kraft 01.01.2009. Formålet med loven er ”å fremme likestilling og likeverd, sikre like muligheter og rettigheter til samfunnsdeltakelse for alle, uavhengig av funksjonsevne, og hindre diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne. Loven skal bidra til nedbygging av samfunnsskapt funksjonshemmende barrierer og hindre at nye skapes” (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2008).

I et av forarbeidene til loven, NOU 2009: 14 - Et helhetlig diskrimineringsvern, står det følgende: ”Plikten til universell utforming retter seg først og fremst mot det menneskeskapt fysiske miljøet (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2009).

Et annet sentralt dokument i denne sammenhengen er Stortingsmelding nr. 47 (2008-2009), som heter Samhandlingsreformen og er en reform av det eksisterende helse- og omsorgstilbudet til befolkningen. Hensikten med reformen er først og fremst å sikre en bedre ressursutnyttelse av helse- kroner og tjenester. Dette for å møte de helseutfordringene vi nå står overfor. Det er flere som lever lenger med kroniske sykdommer, teknologien gjør det mulig å utrede og behandle flere, det blir flere eldre og flere får ulike livsstilssykdommer. Mange av disse pasientene blir nå behandlet ved spesialisthelsetjenesten, dvs i sykehusene, som er et kostbart behandlingstilbud. Det er derfor nødvendig å se på alternative måter å bruke helsemidlene på (St. meld. nr. 47, 2008-2009).

Samhandlingsreformen har blant annet medført utarbeidelsen av to nye lover: Lov 2011-06-24 nr 29: Lov om Folkehelsearbeid (Helse- og omsorgsdepartementet, 2011a) og Lov 2011-06-24: Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester (Helse- og omsorgsdepartementet, 2011b).

Formålet med Folkehelseloven er ”å bidra til en samfunnsutvikling som fremmer folkehelse, herunder utjevner sosiale helseforskjeller. Folkehelsearbeidet skal fremme befolkningens helse, trivsel, gode sosiale og miljømessige forhold og bidra til å forebygge psykisk og somatisk sykdom, skade eller lidelse” (Helse- og omsorgsdepartementet, 2011a).

Formålet med Helse- og omsorgsloven er blant annet ”å sikre at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig og til å ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i fellesskap med andre” (Helse- og omsorgsdepartementet, 2011b).

2.2 Folkehelse og mestring

Helsedirektoratet definerer folkehelsearbeid på følgende måte: ”Folkehelsearbeid er samfunnets totale innsats for å opprettholde, bedre og fremme befolkningens helse gjennom å svekke faktorer som medfører helserisiko, og styrke faktorer som bidrar til bedre helse” (Helsedirektoratet, 2010, s 20).

Dette arbeidet forgår både lokalt og globalt, med tiltak rettet mot enkelte utsatte grupper eller mot hele befolkningen. Noen av satsningsområdene er tiltak for å forebygge skader og tiltak for sunnere levevaner.

Professor Peter F. Hjort har definert helse på følgende måte «helse er å ha et overskudd i forhold til hverdagens krav» (Hjort, 1994, s 95).

Begrepet mestring brukes om «den prosessen mennesket går gjennom for å løse problemer, møte krav og utfordringer, redusere trusler og øke velvære. Denne mestringen kan ses på som menneskets strategi for å møte utfordringer» (Lazarus og Folkmann 1984 sitert i Karoliussen & Smebye, 1997, s 167). Eldres sykdom og helsesvikt vil kunne forringe mestringsmulighetene. Eldre må klare mer sykdom og skrøpeligheit med mindre reserver. Helseproblemer er vanlige i eldre år, og derfor blir mestring så viktig. ”Mestring handler om å klare seg i motgang” (Hjort, 2010, s 46). Det blir derfor viktig å kunne tilpasse seg og mestre livet og de utfordringene som ikke kan løses. Ofte innebærer mestring å løse hverdagsproblemer til tross for fysiske, psykiske og sosiale utfordringer. I følge Haugen & Krüger, mente Sol Seim, en norsk psykolog og seniorforsker, at eldre burde tenke på hva de kan gjøre for å utvikle seg fremfor å tenke på sykdom (Haugen & Krüger, 1999). Professor

Peter Hjort, mente at det å være i aktivitet er en viktig mestringsstrategi. Det handler om å sette seg realistiske mål, stoppe de negative følelsene, tenke positivt og ikke minst ønske å delta og være i aktivitet (Hjort, 2010).

Aaron Antonovsky var en israelsk-amerikansk sosiolog, som tenkte i samme baner. Han utviklet en teoretisk modell som han kalte salutogenese (Antonovsky & Lev, 2000). Begrepet kommer fra det latinske ordet salus (helse) og det greske ordet genesis (opprinnelse). Med andre ord læren om hva som gir god helse. Hans teoretiske modell tar utgangspunkt i faktorer som fremmer velvære og helse. Antonovsky mente at helse ikke er et spørsmål om hva vi utsettes for, men vår evne til å mestre det som skjer i livet. Til å tilpasse seg. Han mente at det var viktig å se helse i et kontinuum (et sammenhengende hele), der ytterpunktene er syk og frisk. Han var mer opptatt å fokusere på hva som fremmet helse framfor hva som var årsaken til sykdom. Antonovsky mente at svaret på det salutogene spørsmålet var begrepet ”opplevelse av sammenheng”. I boken ”Helbredets mysterium”, ga han følgende definisjon på dette:

”Opplevelsen av sammenheng er en global innstilling, der uttrykker den udstrækning, i hvilken man har en gjennomgående, blivende, men også dynamisk følelse av tillid til, at (1) de stimuli, der kommer fra ens indre og ydre miljø, er strukturerte, forudsigelige og forståelige, (2) der står tilstrækkelige ressourcer til rådighet for en til å klare de krav disse stimuli stiller, og (3) disse krav er utfordringer, det er værd å engagere seg i” (Antonovsky & Lev, 2000, s37).

Når disse komponentene er til stede, vil det kunne bidra til at mennesket bedre vil kunne forstå sin situasjon, styrke sin evne til å finne løsninger og finne en mening med og i aktiviteten. Dette vil igjen kunne frigjøre ressurser, skape personlig vekst, gi økt kontroll over eget liv og åpne opp for å finne nye muligheter og mestringspotensialer (Antonovsky & Lev, 2000).

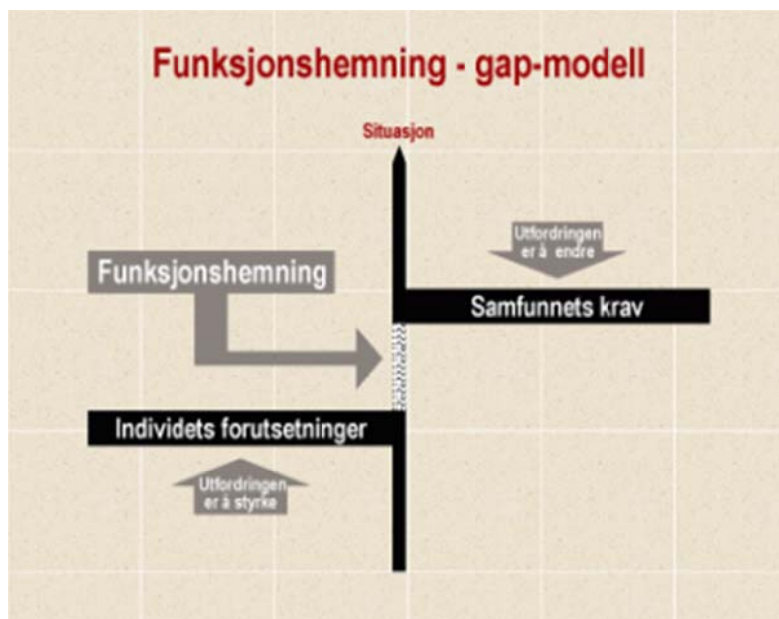
2.3 Gap-modellen

Gap-modellen er en modell (figur 1) som visualiserer en måte å se funksjonshemming på. Den tar utgangspunkt i at samfunnet stiller visse fysiske, psykiske og sosiale krav til deltakelse, og at det enkelte mennesket har ulike forutsetninger for å møte disse kravene. Der det er et gap

eller en avstand mellom samfunnets krav og den enkeltes forutsetninger for deltakelse, vil det kunne kalles funksjonshemming. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet opererer med følgende definisjon av funksjonshemming:

”Funksjonshemming oppstår når det foreligger et gap mellom individets forutsetninger og omgivelsenes utforming eller krav til funksjon» (Stortingsmelding 40, 2002-2003).

Utfordringene i modellen er på den ene siden å senke samfunnets krav til deltakelse/aktivitet og på den andre siden å styrke den enkeltes forutsetninger til deltakelse/aktivitet.

Figur 1. Gap modellen – Kilde: St. meld. Nr. 40 (2002-2003).

2.4 Universell Utforming

Det finnes flere definisjoner av begrepet Universell Utforming. Miljøverndepartementet ga ut et temahefte om Universell utforming og begrepsavklaringer i november 2007, og der står det blant annet følgende: *”Universell utforming er utforming av produkter og omgivelser på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming”* (Miljøverndepartementet, 2007, s 6). Dette er en direkte oversettelse av den opprinnelige definisjonen, som ble utarbeidet av amerikanske arkitekter, ingeniører, produktdesignere og forskere ved The Center for Universal Design ved North Carolina State University i 1997 (The Center for Universal Design, 1997).

Videre står det at *”universell utforming er en strategi for planlegging og utforming av produkter og omgivelser for å oppnå et inkluderende samfunn med full likestilling og deltakelse for alle. Universell utforming er en normativ strategi som gir grunnlag for å konkretisere kvaliteter i produkter og omgivelser på en slik måte at de kan brukes av alle på en likestilt måte”* (Miljøverndepartementet, 2007, s 6).

Det finnes 7 prinsipper som operasjonaliserer ideene bak universell utforming, Sigmund Asmervik har beskrevet dem på følgende måte (Asmervik, 2009, s 21 - 22).

1. Like muligheter for bruk

Utformingen av produkter og omgivelser skal kunne brukes av og være tilgjengelig for alle

2. Fleksibel i bruk

Utformingen skal tjene et vidt spekter av individuelle preferanser og ferdigheter

3. Enkel og intuitiv i bruk

Utformingen skal være lett å forstå uten hensyn til brukerens erfaring, kunnskap, språkferdigheter eller konsentrasjonsnivå

4. Forståelig informasjon

Utformingen skal kommunisere nødvendig informasjon til brukeren på en effektiv måte

5. Feiltoleranse

Utformingen skal minimalisere farer, skader og utilsiktede handlinger som kan gi ugunstige konsekvenser

6. Liten fysisk anstrengelse

Utformingen skal kunne brukes effektivt og bekvemt med et minimum av besvær

7. Størrelse og plass for tilgang og bruk

Hensiktsmessig størrelse og plass for tilnærming, rekkevidde, betjening og bruk, uavhengig av kroppsstørrelse, kroppsstilling eller mobilitet

For hvert av disse prinsippene er det utarbeidet retningslinjer. Disse retningslinjene er beskrevet blant annet i en artikkelsamling fra Deltasenteret som heter ”Universell utforming over alt” (Sosial- og helsedirektoratet, 2003, s 13 - 14).

De syv prinsippene kan brukes til å evaluere eksisterende produkter og omgivelser, de kan benyttes i en designprosess og de kan være med å bevisstgjøre designere og forbrukere om hva som skal til for å gjøre omgivelsene mer brukervennlige (The Center for Universal Design, 1997). Begrepet ”Universell utforming” dukket opp i Norge mot slutten av 1990-årene. Det var Norsk språkråd som anbefalte universell utforming som benevnelse i Norge, men universell utforming har flere lignende benevnelser, som for eksempel design for alle (Design for All), planlegging for alle og tilgjengelighet for alle. Tilgjengeligheten må kombineres med sikkerhet, estetikk og økonomi for å kalles universell utforming (Sosial- og helsedirektoratet, 2003).

En av de viktigste hensiktene med universell utforming er å oppnå likestilling og deltakelse for personer med nedsatt funksjonsevne ved å fjerne funksjonshemmende barrierer og hindre at nye oppstår (Miljøverndepartementet, 2007). Doktorgradsstipendiat Inger Marie Lid skriver følgende i sin artikkel om ulike sider ved begrepet universell utforming: *”Den viktigste hensikten med universell utforming er å oppnå et mer inkluderende samfunn ved å bedre tilgjengeligheten for personer med nedsatt funksjonsevne”* (Lid, 2009, s 20).

Tanken bak universell utforming er at man istedenfor å lage spesialløsninger for å løse en oppgave, fokuserer på å analysere hva oppgaven består av for å se om det lar seg gjøre å endre på de fysiske forholdene.

Målet er, at samfunnet blir mest mulig universelt utformet. En måte å oppnå dette på er gjennom lover og standardiseringer. *”Å fastsette standarder for tilgjengelighet som en implementering av universell utforming, og deretter kontinuerlig evaluere om standarden brukes og om ønsket tilgjengelighet oppnås”*, kan være en vei å gå (Lid, 2009, s 23).

2.5 Standarder og emballasje

En standard er ifølge Forbrukerrådet *”et dokument, som gir felles retningslinjer for hvilke krav som skal settes til et produkt”* (Eilertsen, 2005). Den kan for eksempel beskrive hvordan

et produkt bør fremstilles. En standard skal inneholde hensiktsmessige spesifikasjoner, fremgangsmåter og terminologi (Eilertsen, 2005). Standarder bidrar til å systematisere næringsliv og samfunn, slik at det blir enklere og mer forutsigbart. Standardiseringen av størrelser på dører, bredde på hvitevarer eller størrelse på diverse betalingskort er eksempler på vellykket standardisering (Standard.no, 2011).

Standardisering foregår både nasjonalt og internasjonalt. En ISO-standard er verdensomspennende, en CEN-standard er europeisk (EØS-land) og Standard Norge er den nasjonale standarden (Eilertsen, 2005).

I 2011 kom det en førsteutgave av en ny standard om lettåpnet emballasje som heter

“ISO 11156:2011 Packaging – Accessible design – General requirements provides a framework for packaging design that takes into account the varying physical and sensory capabilities of users. This ensures the packaging can be used not only by people with visual, hearing, motor, or cognitive disabilities, but also by the elderly, the temporarily disabled – and by those with no disability at all” (ISO, 2011).

Denne standarden er et godt hjelpemiddel til matvareprodusenter, da den gir et rammeverk for hvorledes emballasje skal utformes slik at den tar hensyn til ulike fysiske og sensoriske evner hos den enkelte bruker. Selv om det er frivillig å bruke denne standarden, er dette et stort skritt i riktig retning og et viktig hjelpemiddel for produsenter av emballasje.

Emballasje kan defineres som ”den gjenstand et produkt er innpakket i; dvs. produktet som sikrer en vare under alle distribusjonspåkjenninger fra varen produseres til endelig forbruk” (Emballasje, 2012).

Emballasjen er med på å avgrense mengden av et produkt, den skal beskytte produktet fra det blir pakket inn til det når forbrukeren, og det skal gi informasjon om produktet, slik at den reduserer usikkerhet når det gjelder varens innhold og opprinnelse (Emballasje, 2012).

Emballasje produseres av fire basismaterialer som er:

1. Trefiber: papp, papir, kartong, paller
2. Olje: forskjellige typer plastmaterialer både myke og hard

3. Blikk og aluminium: bokser og tuber

4. Glass: flasker og beholdere

En kombinasjon av materialer kan gi emballasjen bedre egenskaper, som for eksempel en metallskrukork laminert med plastmateriale til å skru på en glassbeholder, som er vanlig emballasje til syltetøy. Disse materialene sammen kan gi bedre barrieretetthet og dermed også bidra til å gjøre syltetøyet mer holdbart. Det å dobbeltemballere, dvs å ha en emballasje over den opprinnelige emballasjen er med på å gjøre enkelte produkter lettere å stable og dermed pakke og frakte (Emballasje, 2012).

I dag blir over 90% av alle matvarer ferdig emballert fra produsenten. Dette gjør det enklere å håndtere varene i alle distribusjonsledd, men utgjør et betydelig avfallsproblem. Dette ligger bak diverse panteordninger og kildesortering av papir, glass, matvareavfall, plast etc. (Emballasje, 2012).

I boken Næringsmiddelemballasje (Juul, 1995, s 100), blir det skissert opp noen brukeregenskaper i forhold til emballasje:

1. Formen på emballasjen bør gi informasjon om hvordan den skal brukes
2. Når emballasjen åpnes første gangen, bør forseglingen automatisk bli brutt, uten at brukeren møter særlig stor motstand
3. Emballasjen bør kunne åpnes og lukkes med én hånd og med minimal kraft og minimal presisjon
4. Emballasjen bør formes med riktige mål slik at den er lett å gripe
5. Emballasjen bør være utformet slik at det er lett å dosere
6. Emballasjen bør ha riktig utformet informasjon om innholdet

Det å kunne ta vare på maten vår, har alltid vært en viktig oppgave. Historisk sett var kunnskap om preservering av matvarer spesielt viktig for å besørge tilgangen på mat også når det var dårlige avlinger, jakt og eller fiske (Den Norske Emballasjeforening, 2012).

I gamle dager ble leirkrukker benyttet til oppbevaring av matvarer nedlagt i olje. Senere kom tønner og fat, som både ble benyttet som emballasje og senere også som målenhet. Glass- og blikkeemballasje kom på 1700-taller. På 1800-tallet kom papirproduksjonen, og med den

papiremballasjen. Plastemballasje kom først etter den andre verdenskrig. Emballasjen bidro til at mat kunne fraktes over større avstander (Emballasje, 2012).

Helt frem til 1940-årene ble nesten alle matvarer solgt i løs vekt over disk, fra skuffer, tønner og sekker etc. Siden den gang har det på stadig flere områder skjedd en overgang til selvbetjening, som har hatt stor betydning for utvikling av emballasjeindustrien. I 1950 og 1960 årene kom kjøleskapet og etter hvert bilen til å bli nærmest allemannseie. Dette medførte blant annet at man kunne oppbevare maten lengre i hjemmene og handle større kvanta av gangen (Berger, 2007). En konsekvens av dette var at flere nærbutikker måtte legges ned. En annen konsekvens er at leiligheter/bygninger som bygges i dag ikke rommer potetkjellere og spiskammers, noe som var vanlig frem til kjøleskapet ble et naturlig inventar i alle kjøkken.

2.6 Tidligere tiltak, prosjekter og forskning

I dette avsnittet vil jeg presentere noen tidligere tiltak, prosjekter og forskning som omhandler matvareemballasje og brukervennlighet. Det er naturlig at de som har størst problemer med å håndtere matvareemballasje er blant dem som er mest interessert i å gjøre noe med det. Revmatikere er en gruppe som sliter med ulik grad av svekket håndfunksjon. De er derfor nevnt i de fleste av disse prosjektene.

Allerede i 2003, startet Reumatikerforbundet i Sverige et utviklingsarbeid som tok utgangspunkt i forbrukernes krav om håndterbar emballasje. Det skjedde i samarbeid mellom produsenter, organisasjoner og myndighetene. Det ble utviklet metoder for å bedømme brukervennligheten av ulik emballasje. Metodene ble så testet ut i pensjonistorganisasjoner, handikapforbund og blant vanlige konsumenter. Undersøkelsen konkluderte med at 17% av befolkningen har problemer med emballasje. Hovedgrunnen til problemene er nedsatt håndfunksjon. I de nordiske land samlet har mellom 3 og 4 millioner konsumenter nedsatt håndfunksjon og denne gruppen øker i takt med at befolkningen blir eldre. Dette utviklingsarbeidet ble derfor utvidet til å gjelde alle de nordiske land og fikk i 2004 økonomisk støtte av det Nordiske Ministerråd til å gjennomføre et prosjekt som het "Packages for all" i 2004 – 2006 (Nordiska ministerrådet, 2007).

Målet med prosjektet var i hovedsak å øke det nordiske samarbeidet rundt utvikling av lettåpnet emballasje ved å skape et miljø for utveksling av kunnskap og erfaringer samt

utgjøre et nordisk forum for å utvikle retningslinjer/standarder for lettåpnet emballasje i Norden.

Prosjektrapporten fra "Packages for all" kom ut i 2007 og konkluderte med at Revmatikerforbundene i hvert av de nordiske landene hadde satt ned arbeidsgrupper som tok ansvar for igangsette lokale prosjekter om lettåpnet emballasje. De har også i samarbeid med ulike interesseorganisasjoner utviklet et internett forum for utveksling av kunnskap og erfaringer. Det nordiske forumet for retningslinjer og standarder har gått over til å bli "samarbeidet innen Nordic Innovation Center", og en del av den europeiske standardiseringens ordinære organ. (Nordiska ministerrådet, 2007).

Et av tiltakene som sprang ut av "Packages for all", var et norsk forprosjekt innen tilgjengelig emballasje i dagligvarehandelen som ble gjennomført av Norsk Designråd, Deltasenteret og Norsk Revmatikerforbund. Arbeidet bestod i å definere og etablere et norsk prosjekt som skulle arbeide for utvikling av en mer brukervennlig forbruksemballasje ved hjelp av Design for Alle. Målet med prosjektet var blant annet å synliggjøre at det oppstår gode brukeropplevelser med attraktiv design når man satser på Design for Alle i brukerorientert produktutvikling og eksportrettet markedsføring. I løpet av programmet ønsket man videre å synliggjøre økt lønnsomhet som følge av bedre løsninger for alle.

Rapporten konkluderte med noen generelle råd om tilgjengelig emballasje basert på funn fra generelle brukerstudier av en rekke typer emballasjer som finnes i dagligvarehandelen. Rapporten oppsummerte også ulike brukergruppers behov og barrierer knyttet til emballasje, og påviste hvordan brukere med nedsatt funksjonsevne er verdifulle elitebrukere som kan bidra til brukerorientert nyskaping.

Generelle funn i forhold til emballaseløsninger ble delt opp i tre kategorier; visuell kommunikasjon, taktil kommunikasjon og betjening. God emballasje bør blant annet ha en tydelig form på produktet slik at det er enkelt å forstå hvorledes åpningsmekanismen fungerer, tydelig skrift som forklarer hva produktet inneholder og gode gripeflater.

Rapporten konkluderte med at det er mulig å ivareta kommersielle målsetninger og samtidig øke brukervennligheten i emballasjen, ved å designe eller utforme emballasjen annerledes (Norsk Designråd, 2005).

I Sverige ble det i 2005 gjennomført en nasjonal spørreundersøkelse om tilgjengelig emballasje. Undersøkelsen ble utført i samarbeid mellom Handikappförbundens Samarbetsorgan, Pensionärens Riksorganisation, Sveriges Pensionärförbund og Sveriges konsumentråd. 28 forskjellige forpakninger og 480 personer deltok i undersøkelsen. Gjennomsnittsalderen i prosjektet var 73 år og testgruppen bestod av 16% menn og 74% kvinner. 45% av de som var med i undersøkelsen oppga at de hadde nedsatt håndfunksjon, de fleste pga nedsatt håndkraft, noen pga smerte og nedsatt bevegelighet. I analysen av resultatene er ikke de med svak håndfunksjon skilt fra de med god håndfunksjon, så det er ikke mulig å vite hvem som har svart hva.

Resultatene fra undersøkelsen viste at folieforpakninger i stor grad krever et redskap for å åpnes, uansett om man har en nedsatt håndfunksjon eller ikke.

Glassbeholdere med skrulokk var vanskelige å åpne både for dem med nedsatt håndfunksjon og for dem med normal håndfunksjon.

Undersøkelsen viste at de fleste synes det var uproblematisk å åpne ulike typer tuber med skrukorker, eggkartonger og smørpakninger med plastlokk. Få trengte hjelp fra andre eller redskaper for å åpne disse forpakningene, uansett håndfunksjon. Dette var også tilfelle med de fleste produktene i undersøkelsen som var pakket i papir eller papp, med unntak av pappemballasje rundt frossen fisk.

I rapporten fra undersøkelsen ble det foreslått at videre undersøkelser burde knytte de med henholdsvis svak og normal håndfunksjon til de svarene de faktisk ga, slik at det ville bli lettere å se en sammenheng mellom håndfunksjon og brukervennlig emballasje (Reumatikersförbundet, 2005).

Norsk Revmatikerforbund (NR) har lenge jobbet for enklere emballasje rundt matvarer, husholdningsprodukter og annet. De hevder at hele 40 % av befolkningen sier at de har problem med å åpne vanlig emballasje. Utfordringen er spesielt stor for de som har en revmatisk sykdom eller annen funksjonshemming som påvirker gripestyrken og for den stadig voksende gruppen eldre.

For å sette fokus på dette gjennomførte NR en kampanje i 2010, som het ”Åpent for Alle” (Norsk Revmatikerforbund, 2010b). Målet for kampanjen er at kundene ikke skal føle seg

diskriminert når de kjøper dagligdagse produkter i butikkene. Dette skulle blant annet skje ved:

1. at bedrifter tar ansvar for å gjøre sine produkter mer brukervennlige
2. at brukervennlighet i utformingen av emballasje er en del av kravspesifikasjonen for utvikling av ny emballasje
3. at designere og utviklere sørger for brukerinvolvering i prosessen med å lage emballasje
4. at myndighetene innser at dette er en problemstilling de også må ta ansvar for

Hvordan gikk det så med ”Åpent for Alle” kampanjen (Norsk Revmatikerforbund, 2010b)?

1. Bedriftene tar i større grad ansvar for å gjøre sine produkter mer brukervennlige, selv om det fortsatt skjer i det små. Noen bedrifter har imidlertid sett verdien av å utvikle bedre emballasje, ett av dem er Nora, som høsten 2011 introduserte en ”verdensnyhet”, et lettåpnet syltetøylokk som bare krever halvparten av håndkraften sammenlignet med ordinære lokk.
2. Brukervennlighet i utformingen av emballasje er nå tatt inn i en standard for emballasje som heter ”Packaging – Accessible design – General requirements” (ISO, 2011).
3. Flere av helsefag-utdanningene ved ulike studiesteder i landet, samt design- og arkitekturhøgskolen i Oslo har tatt inn ”Universell Utforming”, ”Design for alle” og ”Innovation for all”, som deler av pensum til sine bachelorstudenter. Det kan bety at fremtidens helsearbeidere, designere og arkitekter i større grad vil sørge for brukerinvolvering, blant annet i prosessen med å utvikle emballasje.
4. Myndighetene ved tidligere Barne-, likestillings-, og inkluderingsminister Audun Lysbakken sa høsten 2010 (Norsk Revmatikerforbund, 2010a), ”*Emballasje er en del av universell utforming*”. Han sa videre ”*jeg er ikke bare statsråd for det viktige området diskriminering og inkludering, men også forbrukerminister*” og at han satt stor pris på det fokuset Norsk Revmatikerforbund har på emballasje. Statsråden sa

videre at han hadde snakket med ressurser internasjonalt om temaet emballasje og at han ville fortsette å jobbe med dette. Dette tyder på at myndighetene innser problemstillingen og at dette er noe de må ta ansvar for.

Et prosjekt som er igangsatt i Danmark og som heter heter ”Tilgjengelig emballage for eldre og funksionshemmede”, ble startet opp i april 2008 og skal sluttføres i 2012. De som samarbeider om prosjektet er blant annet Teknologisk Institut, Emballageindustrien i Danmark, Plastindustrien i Danmark, Arkitektskolen i Aarhus, People & Product, Fødevarerindustrien og Gigtforeningen. (Teknologisk Intitut, 2008). Partene er enige om at emballasjen på markedet kan bli bedre og at det er stort behov for å trekke inn brukerne i forskningen. Vareprodusentene mangler god veiledning på å lage emballasje som både er sterk og lettåpnet samtidig som de skal ha barnesikre lukninger.

Prosjektet har tre faser:

- Det skal gjennomføres en analyse av forbrukernes kultur, adferd, persepsjon og fysiske krefter knyttet til dagligdags emballasje.
- Det skal utarbeides retningslinjer/standarder, som forener brukernes behov med de tekniske spesifikasjonene emballasjen skal leve opp til.
- Utprøving av retningslinjene/standarder på 5 – 10 konkrete emballasjetyper, der målsettingen er å forbedre dem.

Målgruppen i dette prosjektet er eldre på 70+ samt funksjonshemmede med revmatisme, Parkinson, sklerose eller tilsvarende, som bor i eget hjem og som selv utfører de daglige gjøremål. Ekskludert fra prosjektet er blinde og mentalt syke.

Metodene som skal benyttes er observasjon av deltakerne, fokusgrupper, litteraturgjennomgang samt brukerstudier hjemme hos deltakerne.

Prosjektets hovedmål er å utarbeide endelige retningslinjer/standarder til industrien, som tar hensyn til brukervennlighet og tekniske krav. Standarden skal inneholde arbeidsmetoder, tekniske data og testmetoder. Den skal virke som inspirasjon og være et praktisk verktøy for

emballasjeindustrien, til detaljhandelen, for teknikere og designere, slik at de kan utvikle bedre tilgjengelig emballasje i fremtiden. (Teknologisk Institut, 2008).

Duizer, Robertson og Han (Duizer, Robertsen, & Han, 2009) beskriver eldre forbrukeres holdninger til vanlig matvareemballasje i New Zealand. 99 personer over 60 år ble bedt om å uttale seg om viktige egenskaper ved matvareemballasje, når de skulle velge i butikken. Dette ble etterfulgt av en fokusgruppe som bestod av 13 personer som skulle diskutere forbedringer ved ulik emballasje. Pris, sikkerhet, størrelse på emballasjen og muligheter for gjenvinning var de temaene som var viktigst for medlemmene i fokusgruppen. Problemer forbundet med åpning av matvareemballasje var blant annet lokk til glassbeholdere som var skrudd for hardt fast, liten skrift på emballasjen og søling ved åpning av emballasje. De fleste oppgav det å åpne emballasje som mer problematisk enn å lukke den. Over halvparten av respondentene svarte at det var vakuumpakket mat, bokser med metallringer og skrukorker med forsegling som utgjorde de største problemene. Over 60% av respondentene svarte at de hadde måttet be om hjelp for å åpne emballasje. Det gjaldt først og fremst de med svakheter i armene, håndleddene eller hendene. Fokusgruppens forslag til forbedringer av emballasje, dreide seg først og fremst om å utvide størrelsen på skrukorker, større metallringer på hermetikk og bokser med drikkevarer og bedre åpne- og lukkemekanismer på plast og folieemballasje. Større skrift på etiketter ble også nevnt. Informantene i undersøkelsen formidlet at de ikke vil slutte å handle matvareemballasje som er vanskelig å åpne, de finner heller andre strategier for å åpne den. En av strategiene var å spørre andre om hjelp. Dette er lettere å gjennomføre når man bor sammen med andre.

Artikkelen foreslår at videre forskning burde fokusere på aleneboende eldre, som ikke uten videre kan få denne hjelpen.

En annen undersøkelse fra New Zealand, er en masteroppgave skrevet av Aliena Wieland i 2011 (Wieland, 2011). Oppgavens fokus var å kartlegge hvilke problemer eldre mennesker møter når de skal åpne emballasje samt hvilke løsningsstrategier de velger for å overkomme disse problemene. I hennes studie inkluderes 10 personer av begge kjønn i alderen 65 +. Det ble ikke opplyst om alle deltakerne var aleneboende, men noen av dem var det.

Hennes metode for å samle inn data om tema var delvis en etnografisk undersøkelse som gikk ut på å observere de eldre deltakerne når de handlet, samt få være med dem hjem for å se hva de faktisk hadde i skapene sine, og delvis en påfølgende spørreundersøkelse der hensikten var å finne ut av hvorfor de handlet som de gjorde.

Hennes viktigste funn i forhold til hva som var problematisk emballasje med forslag til løsning var:

- skrukorker på glassemballasje – gjøre dem enklere å åpne
- emballasje med metallring som åpningsmekanisme – metallringen må bli lettere å få tak i
- forseglinger på plastemballasje – trenger større gripeflater
- skrifttype på etiketter – skriften må være klarere, større og med bedre fargekontrast
- barnesikringer – må bli mindre vanskelige også for eldre

Til slutt vil jeg nevne en artikkel skrevet av Marianne Støren Berg. Hun beskriver hvordan tilsynelatende små detaljer ved design kan forbedre brukervennligheten ved emballasjen betydelig. Artikkelen redegjør blant annet for hvorledes funksjonshemmede brukere ble involvert i design prosessen med å utvikle mer tilgjengelig emballasje. Hun skriver at det har blitt en økende oppmerksomhet rundt Design for All (eller inclusive design), og at hun i sin artikkel spesielt har konsentrert seg om problemer knyttet til å implementere godt design, faktorer som oppmuntrer godt design og tilnærming som leder til vellykket implementering. En tilnærming skulle ledsages av gode eksempler. Det ble gjennomført et prosjekt, der relevante brukergrupper (som synshemmede, eldre, barn, personer med revmatisme samt helt vanlige brukere), ble invitert med til to seminarer, en i starten av prosjektet og en i slutten av prosjektet. Brukergruppene skulle teste ut forskjellige emballasjetyper og svare på ulike spørsmål om produktene, som å oppgi hvilke løsninger som forenklet intuitiv åpning. Hvilke produkter var enkle å åpne og hvilke var det ikke. Hva slags skrifttype var mest lesevennlige.

Etter det første seminaret ble svarene fra brukergruppene om emballasjen registrert og gitt videre til et designteam, som igjen foreslo løsninger for hvorledes emballasjen kunne forbedres med hensyn til brukervennligheten. Designteamet tok i tillegg til brukergruppene

meninger også hensyn til blant annet investeringsnivå for produsentene og hva hvert enkelt produkt ville koste med de foreslåtte forbedringene.

Brukergruppene ble invitert til et nytt seminar i slutten av prosjektperioden, for å teste ut de forbedrede produktene. Resultatene fra disse testene ble igjen vurdert av designteamet som da utviklet den endelige produktløsningen.

Artikkelen konkluderer med at det å kombinere en rekke kriterier og forventninger til et produkt med relevante brukergruppers erfaringer, kan føre til et bedre produkt (Berg, 2009).

2.7 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg ønsket å redegjøre for ulike bakgrunnsinformasjon som jeg mener er viktig i forhold til problemstillingen. Jeg har forsøkt å begrunne oppgavens relevans i forhold til føringene i samfunnet samt den demografiske utviklingen i befolkningen. Jeg har presentert Gap-modellen, Universell Utforming og mestringsteorier. Jeg har definert emballasje og standarder og til slutt presentert ulike prosjekter og forskning på området.

I de neste kapitlene vil jeg presentere mitt eget arbeid med metode og resultater, samt diskusjon og konklusjon.

3 METODE

3.1 Design

Jeg valgte en kvalitativ metode for å besvare oppgavens problemstilling. Dette fordi formålet med prosjektet var å få tak i informantenes meninger om, opplevelse av og evt. holdninger til matvareemballasje. Det hadde vært mulig å velge blant flere kvalitative metoder, som deltakende observasjon, dybdeintervju og fokusgrupper. Jeg valgte fokusgrupper, da de er spesielt egnet til å produsere data om sosiale gruppers fortolkninger, samhandling og normer (Halkier & Gjerpe, 2010). Fokusgruppen har en moderator eller en ordstyrer som skal lede diskusjonen videre slik at alle kjernespørsmålene blir belyst, samt passe på at alle deltakerne trekkes med i diskusjonen. Fokusgrupper kjennetegnes allikevel av en ikke-styrende intervjustil, der målet er å få frem så mange ulike synspunkter om et emne som mulig (Halkier & Gjerpe, 2010).

3.2 Metodekritikk

En svakhet i min studie er antall informanter. Det kan hende jeg ville fått flere meninger om og holdninger til matvareemballasje, dersom utvalget hadde vært større. Kanskje jeg også burde hatt flere eller annerledes inklusjonskriterier, da "mine" aleneboende kvinner kom fra ganske like boforhold og miljø. Muligens ville jeg fått andre svar dersom informantene hadde vært rekruttert både fra by og land, fra store og små byer, fra forskjellige sosiale lag i samfunnet etc.

Prinsippene for universell utforming formulert som spørsmål, avslørte både fordeler og ulemper ved ulike typer matvareemballasje og kan derfor bidra til å vurdere om matvareemballasje er brukervennlig. Det er imidlertid mulig at svarene/resultatene ville blitt mer presise dersom spørsmålene ble stilt i en mer kvantitativ sammenheng, som et spørreskjema der svarene skulle krysses av på en skala.

3.3 Informanter

Inklusjonskriteriene var eldre, aleneboende kvinner på 67+, som kunne benytte begge hender (fordi det som regel er en forutsetning for å få opp vanlig matvareemballasje). Aldersgrensen på 67+ ble valgt fordi det regnes som vanlig pensjonsalder etter Folketrygdens regler i Statens personalhåndbok (Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet, 2010).

Som tabellen (Tabell 1) viser, hadde informantene et aldersspenn fra 73 til 88 år, der de fleste var 80+. Alle deltakerne handlet sine dagligvarer selv i butikker. De fleste av deltakerne vurderte sin egen helse til å være god, noen deltakere til middels og ingen til å være dårlig. Det som ble oppgitt til å være problematisk i forhold til å håndtere matvareemballasje, var redusert syn og håndstyrke.

Informant	1	2	3	4	5	6	7	8
Alder	88	79	86	88	83	73	80	82
Hjelp i hjemmet	Ja	Nei	Ja	-	Nei	Nei	Nei	Nei
Egenvurdert helse	God	Middels	God	God	Middels	God	God	Middels

Tabell 1. Demografiske opplysninger

3.4 Rekruttering

Jeg ønsket å rekruttere informanter til fokusgruppemøtene ved noen eldresentre i Oslo. Eldresentre ble valgt både fordi selve rekrutteringen kunne gå gjennom en daglig leder og fordi eldresentrene hadde lokaler der selve fokusgruppemøtene kunne foregå.

Jeg kontaktet derfor daglig leder ved fire tilfeldige eldresentre i Oslo. Jeg sendte først et brev, der jeg redegjorde for prosjektets mål og omfang, samt hvilke inkluderingskriterier jeg ønsket og til slutt hva en evt. deltakelse ville innebære for den enkelte. Etter en ukes tid kontaktet jeg lederne igjen per telefon. Alle eldresentrene var interessert i å være med i prosjektet, men ett av eldresentrene fikk ikke mange nok informanter og ett eldresenter hadde ikke anledning til å kunne gjennomføre fokusgruppeintervjuet på det tidspunktet jeg ønsket. Derfor sto jeg igjen

med to eldresentre som ble benyttet. Ideelt sett burde jeg ha gjennomført tre eller fire fokusgruppeintervju, men ifølge Krueger (Krueger 1988 sitert i Johannessen, Tufte, & Kristoffersen, 2006, s 151). vil de to første gruppene som regel bidra med betydelig informasjon, og i og med at masteroppgaveprosjektet innebærer et kapasitetsspørsmål, så gjennomførte jeg bare to fokusgruppeintervju.

3.5 Spørreskjema/intervjuguide

Jeg forberedte en intervjuguide (vedlegg nr. 1) med åpningsspørsmål, introduksjonsspørsmål, overgangsspørsmål, nøkkelspørsmål og avslutningsspørsmål (Nøtnæs, 2001). Materiale benyttet i selve fokusgruppemøtet var intervjuguide, lydopptaker og diverse eksempler på matvareemballasje. Spørsmålene i intervjuguiden ble ikke fulgt slavisk, da deltakerne svarte på flere av mine spørsmål samtidig. Det kan bero på at noen spørsmål var åpne og andre hadde mer karakter av oppfølgingsspørsmål (Kvale, Brinkmann, Anderssen, & Rygge, 2009). Siste del av gruppemøtet ble benyttet til å vurdere ett av matvareemballasjeproduktene opp mot de syv prinsippene for universell utforming. Deltakerne fikk selv bestemme hvilket produkt de ville vurdere.

3.6 Gjennomføringen av intervjuene

Fokusgruppeintervjuene ble gjennomført i mars 2011. Jeg hadde laget en avtale med en kollega om hjelp til å håndtere lydopptakeren under gruppemøtene, slik at jeg kunne ha fokus på selve intervjuet. Hver av fokusgruppene besto av 4 deltakere. Jeg hadde i forespørselsbrevet til eldresentrene bedt om et antall på mellom 4 og 8 deltakere. Da dette var første gang jeg gjennomførte fokusgruppeintervjuer, er jeg glad det ikke var flere enn 4 deltakere i hver gruppe. Det er krevende å få til en god gruppeprosess der alle blir inkludert og samtidig holde fokus på tema.

Jeg benyttet meg av en lydopptaker som lagret lyd i MP3-format på minnebrikke og som igjen kunne overføres til egen PC. Min kollega passet på å sette i gang og stoppe lydopptaket til rett tid.

Før jeg startet selve fokusgruppeintervjuene og lydopptakene, gikk jeg gjennom målet for prosjektet og hva deltakelse i det ville innebære for den enkelte, hvorpå deltakerne undertegnet en samtykkeerklæring, som bekreftet at de var informert om hensikten med

prosjektet og at de ønsket å delta (vedlegg nr. 2). De fylte også ut et kort skjema med demografiske opplysninger (vedlegg nr. 3).

Stemningen i gruppene var god, og praten gikk lett. Det kan ha sammenheng med at tema var ufarlig og samtidig velkjent for deltakerne. I den ene gruppen kom imidlertid ett av medlemmene for sent til gruppemøtet. Det gjorde noe med prosessen i gruppa. Vi måtte stanse lydopptaket og gjennomgå de formelle rutinene ved oppstart på nytt. Det ble litt tyngre å komme i gang igjen etterpå. Det er mulig at det var grunnen til at dette fokusgruppemøtet ble kortere både i tid og innhold/omfang.

3.7 Transkribering

Etter at lydopptakene var overført til egen PC, ble de slettet fra minnebrikken i lydopptakeren. Deretter ble opptakene transkribert. Jeg valgte å transkribere ord for ord, det jeg kunne høre. Lydopptakene var gode, så det var stort sett greit å fange ordene. Jeg noterte ikke ned pauser eller lengden på dem og heller ikke alle lyder, men tok med bekreftende utsagn og latter der det var fremtredende. Transkripsjonen skulle ikke benyttes til konversasjonsanalyse eller en detaljert språklig analyse, den skulle brukes til å hente frem informantenes meninger om matvareemballasje, jeg valgte derfor å konsentrere meg om å notere ned stemningen og ordene som ble sagt løpet av fokusgruppemøtet (Halkier & Gjerpe, 2010).

3.8 Analyse

Kirsti Malterud beskriver i sin metodelitteratur en analysemetode utviklet av Amedeo Giorgi og som er basert på fenomenologien. Hun sier at *”formålet med den fenomenologiske analysen er å utvikle kunnskap om informantenes erfaringer og livsverden innen et bestemt felt”* (Malterud, 2003, s 99). Hun anbefaler videre at analysen skal foregå i fire trinn som for det første går ut på å skaffe seg et helhetsinntrykk, for så å identifisere meningsbærende enheter, deretter å abstrahere innholdet i de meningsbærende enhetene og til slutt å sammenfatte betydningen av dette.

a) *Å skaffe seg et helhetsinntrykk*

Dette handler om å få en oversikt over det materialet man har skaffet seg. Måten man gjør dette på er å lese gjennom teksten og se etter temaer som kan belyse problemstillingen – om hva eldre, aleneboende kvinner mener om matvareemballasje.

b) *Å identifisere meningsbærende enheter*

Dette dreier seg om å kategorisere eller kode teksten. Det vil si å se etter temaer eller emner som gjentar seg og sette en slags merkelapp/kode på dem. Koding og kategorisering går ut på å gjøre et stort datamateriale mindre, på en systematisk måte (Halkier & Gjerpe, 2010). I mitt materiale valgte jeg følgende kategorier; egenskaper ved matvareemballasje, personlige forutsetninger, løsninger/hjelpemidler, kildesortering, oppbevaring av mat og annet.

c) *Å abstrahere innholdet i de meningsbærende enhetene*

Dette handler om å kondensere teksten. Det går ut på å fortette innholdet i materialet, noe som også kalles meningsfortetting. Jeg laget en tabell med fire kolonner, der den første kolonnen var det nummeret jeg hadde gitt hver enkelt informant for å kunne identifisere hvem av dem som sa hva. I kolonne nummer to transkriberte jeg ned nøyaktig hva vedkommende hadde sagt. I kolonne nummer tre laget jeg en kondensert versjon av det informanten hadde sagt og i siste kolonne kategoriserte/kodet jeg meningsinnholdet. Tabell 2 gir et eksempel på hvordan jeg gikk frem for å abstrahere innholdet i de meningsbærende enhetene.

Informant	Tekst	Meningsfortetting	Kode
5	”Nå finnes det jo så mye plast, - som for eksempel dette glasset her, som er tungt i seg selv, kunne man jo ha fått i plastikkglass.”	Tunge glass kunne byttes ut med lettere plast.	Løsninger/hjelpemidler

Tabell 2. Eksempel på analyse

d) Å sammenfatte betydningen

I denne delen av analysen er målet å sette sammen bitene igjen, å rekontekstualisere innholdet av analysen (Malterud, 2003). Her presenteres et sammendrag av meningsinnholdet i hver enkelt kategori/kode som har relevans til problemstillingen. Denne presentasjonen vil nødvendigvis reflektere den som fortolker materialet.

3.9 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet handler om hvor pålitelige de innsamlede dataene er. Det knytter seg altså til hvilke data som brukes, den måten de samles inn på og hvordan de bearbeides. I kvalitative studier kan forskeren styrke påliteligheten av dataene ved å gi leseren en åpen og detaljert framstilling av framgangsmåten under hele forskningsprosessen (Kvale, et al., 2009). Høy reliabilitet er ønskelig for å unngå vilkårlig subjektivitet. I arbeidet med å vurdere hvor pålitelige de innsamlede dataene er, kan det være nyttig å reflektere over følgende spørsmål:

1. I hvilken grad påvirkes svarene av måten de innhentes på?
2. I hvilken grad påvirkes konklusjonene gjennom transkripsjons- og kategoriseringsprosessen?

Forskerens rolle og erfaring vil ha betydning i forhold til de dataene som samles inn.

I mitt tilfelle, som uerfaren intervjuer i en fokusgruppe-sammenheng, kan mitt eget engasjement i emnet ha påvirket svarene. Til tross for at jeg på forhånd hadde tenkt igjennom hvilken rolle jeg skulle ha i gruppen, og redegjorde for dette til deltakerne innledningsvis i fokusgruppene, var det vanskelig å være støttende og positiv til alle bidragene samtidig som jeg skulle være helt nøytral. Jeg oppfordret gruppemedlemmene til mest mulig å snakke med hverandre, men opplevde allikevel at de ofte henvendte seg til meg. Jeg ser derfor at min rolle som forsker til en viss grad påvirket de svarene jeg fikk. Jeg ble av og til fristet til å bli med i samtalen, i stedet for å overlate den til deltakerne, som var de jeg skulle lære mer om fenomenet av.

Min kollega fikk lese gjennom transkripsjonene da de var ferdig skrevet. Hun synes transkripsjonene gav en troverdig gjengivelse av det hun hadde hørt i fokusgruppene. Dette er

en form for analysekontroll, som et ledd i det å vurdere om en transkripsjon er så pålitelig som mulig.

Kategoriseringsprosessen gjenspeilet på mange måter de spørsmålene som ble stilt i gruppemøte-intervjuene. Jeg forsøkte å skape en hyggelig og trygg ramme i gruppemøtene, slik at alle deltakerne skulle føle seg velkomne og verdsatt. Deltakerne kjente hverandre mer eller mindre fra før, da de tilhørte samme eldresentre. Mitt tema og forskningsspørsmål engasjerte deltakerne, det var noe de alle hadde erfaring med og tanker om. Jeg tror derfor at de svarene jeg fikk var ekte og ærlige, selv om det allikevel kan ha vært ting de ikke sa noe om.

I presentasjonen av funnene i undersøkelsen har jeg forsøkt å sammenfatte de svarene jeg fikk, så tro til dataene som mulig. Jeg har ikke lagt til noe, men av og til utelatt noe som etter min mening ikke har hatt relevans til problemstillingen eller tema, eller som allerede har vært gjengitt og presentert.

Begrepet validitet kommer fra det engelske ordet *validity*, som betyr gyldighet eller troverdighet. I kvalitative studier dreier validitet seg om hvorvidt en metode undersøker det den har til hensikt å undersøke.

I min studie stilte jeg de spørsmålene jeg ønsket svar på til deltakerne i fokusgruppene. Jeg fikk deres meninger, (i alle fall en del), om matvareemballasje. Jeg mener at metoden i dette tilfellet "undersøker det den har til hensikt å undersøke" og at den derfor er valid eller gyldig. Spørsmålet er kanskje heller graden av gyldighet. Var mitt valg av ord og spørsmål forståelige, sa deltakerne faktisk det de mente og tolket jeg deres meninger og utsagn på riktig måte?

Gyldigheten av dataene fra en undersøkelse kan også styrkes ved at forskeren tar utgangspunkt i mer enn en setting, i mitt tilfelle en fokusgruppe, slik at det er mulig å sammenligne data fra de ulike gruppene. I min studie var funnene fra de to gruppene sammenfallende. Sammenfallende data, kan styrke validiteten (Johannessen, et al., 2006).

3.10 Etikk

Etikk kommer fra det greske ordet *ethos* og betyr læren om hvordan vi bør handle. Det dreier seg om prinsipper, regler og retningslinjer for å vurdere om en handling er riktig eller gal (Johannessen, et al., 2006). Etikk dreier seg om forholdet mellom mennesker, i dagliglivet ofte om mennesker vi kjenner og hva som er riktige og gale vurderinger og handlinger i forhold til dem. I forskningssammenheng blir disse vurderingene enda viktigere, da informantene er mennesker vi ikke kjenner og det er avgjørende å beskytte dem. Det er derfor utarbeidet forskjellige forskningsetiske retningslinjer, litt avhengig av hvilken fagtradisjon man tilhører.

Formålet med forskningsetiske retningslinjer, er å hjelpe den enkelte forsker og forskersamfunnet til å reflektere over sine etiske holdninger og oppfatninger å bli bevisst normkonflikter, styrke godt skjønn og evnen til å treffe velbegrunnede valg mellom motstridende hensyn (Komité, 2006).

I arbeid med fokusgrupper er det spesielt fire ting det er viktig å ta hensyn til i denne sammenhengen (Halkier & Gjerpe, 2010, s 74 - 75).

1. Deltakerne skal bli informert om at de kan være anonyme og de bør få en forsikring om at ingen andre hører de originale lydfilene eller ser de originale utskriftene
2. Deltakerne skal få klar beskjed om hva prosjektet går ut på og hva fokusgruppen skal brukes til
3. Deltakerne skal få det de er lovet, det kan dreie seg om et honorar, mat, blomster osv. Det kan også dreie seg om å rapportere resultater fra fokusgruppemøtene tilbake til deltakerne, dersom de har gitt uttrykk for at de ønsker det
4. Deltakerne skal oppleve at de blir tatt på alvor

Jeg forsøkte å implementere disse argumentene i mine fokusgruppeintervjuer. Det gjorde jeg ved å være så godt forberedt til gruppemøtene som mulig, ved å informere deltakerne om hva prosjektet gikk ut på, at det var frivillig å delta, at alle data ville bli forskriftsmessig oppbevart og slettet ved prosjektslutt. Jeg var også opptatt av at alle skulle få komme til orde og at de ble en god stemning i gruppene.

Kvale skriver at det i tillegg er viktig å vurdere hvordan studien kan bidra til å bedre deltakernes situasjon og til å tenke igjennom på hvilken måte forskerens rolle selv kan være med å påvirke studien (Kvale, et al., 2009). Deltakerne i min studie fikk ingen spesielle fordeler av å være med i fokusgruppene. De var klar over at resultatene fra intervjuene først og fremst skulle inngå som data i en masteroppgave.

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) er et kompetansesenter som veileder forskere og studenter i forbindelse med ulike forskningsprosjekter og om de planlegges og gjennomføres på en etisk forsvarlig måte. Før oppstart av et prosjekt som mitt, skal det derfor meldes til NSD, der det blant annet redegjøres for prosjektets formål, omfang, utvalgsbeskrivelse, metode for innsamling av personopplysninger, datamaterialets innhold og hvorledes det skal oppbevares.

Det er personvernombudet som vurderer søknaden og som godkjenner den (vedlegg nr. 4). Når prosjektet er slutført, skal status for behandling av personopplysninger meldes til personvernombudet.

Alle lydopptak ble slettet etter transkribering. Det transkriberte materialet ble anonymisert, slik at alle personnavn fikk en kode og stedsnavn ble slettet. Samtykkeerklæringene og skjemaene med de demografiske opplysningene oppbevares privat i et låst skap. Ved avslutning av masterprosjektet vil også de transkriberte tekstene bli slettet og skjemaene som nevnt over bli makulert.

4 RESULTATER

I dette kapittelet vil jeg presentere resultatene fra fokusgruppeintervjuene. Dette sammen med tidligere beskrevet teori og forskning fra kapittel 2 vil danne grunnlaget for diskusjonen i kapittel 5.

Hva mener eldre kvinner om matvareemballasje?

Resultatene presenteres her i samme rekkefølge som kategoriene som ble benyttet i analysen på side 31.

Egenskaper ved matvareemballasje

Om ”egenskaper ved matvareemballasje” sa mine informanter at de opplevde matvareemballasje som noe som kunne være vanskelig og av og til håpløst å få opp. De nevnte også problemet med ”over-emballering”.

”Da tenker jeg på alt det som er unødvendig” (informant 5).

Eksempler på emballasje som kunne være vanskelig å åpne er hermetikkbokser med metallring (metallringene er mange ganger for små og har en tendens til å brette), juicekartonger med små (grunne) skrukorker, melkekartonger med skrukork øverst på skråsiden (pga korkens plassering), for små gripefliker på foliepakket mat, lokk på glasseballasje (skrudd for hardt på), skrukorker på mineralvann (Farrisflaskene ble spesielt nevnt). Videre nevnte de juicekartonger med folieflipp under (vanskelig å få opp flippen, mye søl), sveiset plastfolie på begre og små hermetikkbokser som må åpnes med boksåpner.

”Den lille metallringen vi bruker for å få opp lokket, den ryker som regel for meg – og da må jeg til med en sånn boksåpner. Det er greit med de store boksene, men det er nesten umulig med de små, som gaffelbiter” (informant 3).

Av god og brukervennlig matvareemballasje nevnte de blant annet tynne plastlokk over plastbegre (som rømme), eggkartonger, tuber (som kaviar) og større hermetikkbokser med solide metallringer.

Løsninger/hjelpemidler

Når det gjaldt spørsmålet om hvordan de løste utfordringen med å åpne vanskelig matvareemballasje, svarte de at de delvis benyttet diverse hjelpemidler, noen ganger ba de om hjelp fra andre og av og til fikk de emballasjen opp ved hjelp av stahet og sinne.

”Jeg blir sint jeg, og så får jeg den opp...” (informant 3).

Eksempler på hjelpemidler de benyttet er saks (med fare for å ødelegge innholdet), kniv, tang, skrukork-åpner (fra Enklere liv), elektronisk boksåpner, nøtteknekker, bokselokk-tang og en våt fille, se bilde nr. 1.

Bilde nr. 1. Eksempler på hjelpemidler

De fleste hjelpemidlene som ble brukt, var ”vanlige” kjøkkenredskaper, men de nevnte at eldresentrene får regelmessige besøk av et firma som heter ”Enklere Liv” som blant annet selger spesialhjelpemidler for vanskelig emballasje.

De nevnte for øvrig at de så på mindre porsjonspakninger samt plastemballasje og frossenmat fremfor hermetikkbokser som gode løsninger.

”Jeg spiser sjelden pølser, men jeg liker pølser fra Finsbråten – det er alltid sanne porsjoner som da vi var fem i familien, da var de for små, nå er de for store – jeg har ikke bruk for tolv pølser” (informant 2).

Oppbevaring av mat før kjøleskapet

Da alle mine informanter var voksne da kjøleskapet kom til Norge og ble en del av allemanns-eie, var det interessant å vite noe om hvorledes de oppbevarte maten før kjøleskapet og dagens matvareemballasje. Om det var noe de savnet fra denne tiden.

De fleste informantene nevnte spiskammerset som noe de spesielt savnet. Et stort, luftig rom ofte i tilknytning til kjøkkenet med god plass til oppbevaring av matvarer. I spiskammerset var det mange hyller og plass til mat som ble oppbevart i krukker, butter, glass og flasker og også muligheter til å henge tørket, saltet og speket kjøtt. I buttene oppbevarte de blant annet speket sild/fisk og i krukkene syltede/nedlagte grønnsaker og frukt. I glassene var det blant annet syltetøy og geleer og i flaskene saft og vin. Glassene ble forseglet med parafinvoks eller tyttebær, og noe mat ble oppbevart i sprit. Spiskammersene ble gradvis borte da kjøleskapene kom.

Meieriprodukter som melk, fløte og smør ble ofte kjøpt inn daglig for at det skulle holde seg friskt. Informantene nevnte at det var melkebutikker på nesten hvert gatehjørne. Melken ble hentet i melkemugger og spann om morgenen og ofte satt rett på frokostbordet. Senere leverte melkemannen flasker med ulike melkeprodukter på døren etter avtale. Friske egg kunne man også få levert ved døren. På varme sommerdager ble melkeproduktene oppbevart i kaldt vann i kummer eller bøtter.

”Der hvor jeg vokste opp hadde de en melkebutikk i første etasje, så vi kunne gå ned med muggen om morgenen og så fikk vi melken rett opp på kjøkkenet og på bordet. Det var jo veldig fint. Det var melkebutikk på nesten hvert et hjørne” (informant 1).

Frukt, grønnsaker og poteter ble gjerne kjøpt inn i større mengder om høsten og oppbevart i potetkjellere, i binger, kasser eller sekker.

En av informantene kom opprinnelig fra Nord-Norge, og hun fortalte at de oppbevarte mat i hjemmelagde ishuler ute. Huler som ble laget av kram snø, som de helte vann over til det ble is av det.

Fersk fisk, kjøtt og ost ble kjøpt over disk eller på torget. Det var ikke vanlig å kjøpe mer enn det man hadde behov for til de nærmeste måltidene. Delvis pga manglende mulighet til å

holde matvarene friske over tid, og delvis fordi økonomien for mange ikke strakk til for større innkjøp av gangen. Maten ble som regel pakket inn i papir så den skulle holde seg ren og tørr til man kom hjem.

Kildesortering

Ved spørsmål om informantene var opptatt av miljøspørsmål i forhold til matvareemballasje, svarte samtlige at de var engasjert i dette med kildesortering, både på godt og vondt.

”Nå blir vi tvunget til sånne bokser, grønn til mat, blå til plast og hvit til sänn avfall” (informant 3).

Mange var oppgitt over mengden med emballasje, spesielt plastemballasje rundt matvarene, fordi det skulle kildesorteres etterpå.

”Jada – jeg har ikke tenkt over det før altså, at det er så mye plast, - jeg fyller den plastposen, den blå plastposen flere ganger i uken, - det er så mye plast rundt alt du får..” (informant 3).

Flere hadde erfaring med at unødvendig emballasje gjør at de som har et felles avfalls-sorterings-anlegg der de bor, får problemer med å få plass.

Informantene opplevde dette med kildesortering som noe de var pålagt å gjøre, og synes det kunne være vanskelig, - blant annet å vite hva som ble definert som plastavfall (som enkelte eggkartonger). De synes det var tungvint og tidkrevende å måtte skylle alt mulig før det kunne kastes, samtidig som de synes det var en viktig oppgave som også etter hvert også ble en vanesak.

Flere av informantene fortalte at ved å handle i løs vekt over disk fikk de matvarer pakket inn i emballasje som var lettere å håndtere enn de ferdigemballerte matvarene. En av informantene påpekte at store mengder emballasje også ville være en unødvendig kostnad for produsenter og butikker.

”Og likeledes, sänn som du også sa, - at de drar ut hele lengder med papir, - så sa jeg til en, jeg kjøpte fisk, og så sa jeg til henne, vær så snill, la meg bare få halvparten av det papiret, for jeg skal ha det vekk igjen” (informant 7).

De fleste informantene mente at yngre mennesker kaster mye mer enn eldre. Det være seg klær, inventar og matrester. De mente også at yngre mennesker ikke respekterte søppelhåndtering på samme måte som dem selv.

”Det er jo skrekkelig å se – det som ligger ute på gaten.. Det finnes jo søppelkasser, men folk er blitt for late” (informant 2).

De snakket også om sin egen generasjon, som en generasjon som var vant til å spare.

”Jeg er jo oppvokst i generasjonen etter krigen, der vi ikke kastet noen ting og vi hadde dårligere råd, så vi brukte rester” (informant 5).

Noen av informantene mente at kildesortering hadde bidratt til å gjøre dem mer bevisste over hva de faktisk kastet.

”Men da vi fikk disse posene, - jeg kaster vel ikke mat jeg da, tenkte jeg – ja mat og mat, det er jo kaffegrut og potetskrell og sånne ting da, men det er utrolig hvordan den grønne posen blir tung og full altså, så nå skjønner jeg at jeg kastet mer enn jeg visste om” (informant 5).

Personlige forutsetninger

Flere av informantene fortalte at håndkraft var en nødvendig forutsetning for å få opp matvareemballasje.

”For fem år siden hadde jeg ingen problemer med hendene mine, men nå eier jeg ikke kraft igjen, så jeg må ha hjelpemidler” (informant 3).

En av informantene mente at litt sinne eller stahet, kunne bidra til å lykkes med å åpne emballasjen.

”Jeg er vanligvis ikke sint altså, men jeg SKAL få den opp vet du, og da hjelper det” (informant 2).

Redusert syn ble også nevnt av flere, som et problem i forhold til å kunne lese innholdsfortegnelser og oppskrifter på matvareemballasjen.

”Det er ofte jeg må ha forstørrelsesglass jeg, ved siden av briller” (informant 1).

Annet

Av andre perspektiver ved dette med matvareemballasje, nevnte informantene blant annet økonomi. At små enmannsporsjoner ofte var dyrere i innkjøp enn store forpakninger og at mange matvarer er pakket slik at de måtte velge større forpakninger enn de ønsket. Noen mente også at all emballasjen måtte fordyre produktene.

”Og så blir det dyrere når det er innpakket” (informant 2).

Mye emballasje og store ferdigemballerte pakninger utgjorde også en utfordring i forhold til vekt, da alle kvinnene handlet selv og måtte bære matvarene hjem.

Noen av informantene hadde erfaring med at ferdigemballert mat, som for eksempel ferske kjøttvarer i plastinnpakning, hadde en spesiell lukt og utseende når den ble åpnet, til tross for at det var lenge til utløpsdatoen. De lurte på om plasten avgav farlige stoffer til maten eller om plasten avga bismak.

Flere mente at en av fordelene med ferdigemballert mat var at det var mer hygienisk.

”Jeg har av og til kjøpt paprika der oppe, og før så gikk jo folk og klemte på de paprikaene, men nå er det jo en slutt på det, for nå er dem jo pakka inn i plast – og akkurat det synes jeg er bra” (informant 7).

”Men jeg tenker på at det er hygienisk, jeg har sett folk som går og kjenner inne i brødposene, så derfor tenker jeg at den emballasjen, den er jo også der for noe” (informant 5).

Oppsummering

Basert på hva informantene la vekt på i sin vurdering av emballasje, så mente de at matvareemballasje for eldre burde oppfylle visse kriterier som:

- Å ta hensyn til normale aldringsforandringer, som svakere håndkraft og redusert syn
- Å ha en intuitiv åpnings- og lukkemekanisme
- Å ha en hensiktsmessig størrelse og vekt

- Å ikke være ”over-emballert”
- Å skulle kunne benyttes uten å risikere å skade seg eller søle ut innholdet ved bruk
- Å skulle oppbevare maten på en trygg og hygienisk måte
- Å være prisgunstig også ved kjøp av mindre porsjoner

Kan det være slik at det som er god matvareemballasje for eldre, sannsynligvis også vil være god matvareemballasje for de fleste av oss? Noen matvareprodusenter har i alle fall utviklet eksempler på produkter som oppfyller mange av kriteriene som nevnt over. Bildet nr. 2 viser et beger med leverpostei fra Gilde, som er forseglet med en tynn folie som er lett å rive av, og et lokk som er enkelt å få av og på. Bildet viser også et glass syltetøy fra Nora, som har en ny skrulokk-mekanisme som krever mindre håndkraft for å åpnes. Begge produktene har vunnet priser for brukervennlighet.

Bilde nr. 2. Eksempler på god matvareemballasje

På hvilken måte kan prinsippene for universell utforming benyttes for å vurdere om matvareemballasje er brukervennlig?

Ingen av informantene var kjent med begrepet universell utforming, derfor brukte jeg på dette tidspunktet av fokusgruppemøtet noe tid til å forklare hva universell utforming innebærer. Dernest satte jeg frem en del eksempler på ulike typer matvareemballasje, og ba hver av fokusgruppene å velge ett produkt som de skulle vurdere i forhold til prinsippene for universell utforming, se bilde nr. 3. Jeg har allerede presentert prinsippene for universell utforming i kapittel 2.4, side 15. I intervjuguiden formulerte jeg prinsippene som spørsmål. For å unngå å gjenta prinsippene og spørsmålene for hver av fokusgruppene, vil jeg derfor i denne delen av resultatpresentasjonen gi en kort sammenfatning av hva informantene sa om det produktet de hadde valgt.

Bilde nr. 3. Eksempler på matvareemballasje

Fokusgruppe 1

Den første fokusgruppen valgte et glass med metall-lokk, slike som benyttes til syltetøy, syltede agurker etc. – i dette tilfellet et glass med pastasaus som veide 750 g, var 15 cm høyt og hvor lokket målte 6 cm i diameter, se bilde nr. 4.

Bilde nr. 4. Et glass med pastasaus

Kvinnene var enige om at lokket på glasset med pastasaus var vanskelig å få opp. En av informantene sa følgende:

”Lokket kan ikke brukes av alle, barn ville jo ikke greie å få det opp – og ikke alle voksne, og ikke eldre heller” (informant 1).

De konstaterte at det i slike glassbeholdere er et vakuum under lokket, som gjør det ekstra komplisert å åpne. Det er derfor forbundet med en viss fysisk anstrengelse å få lokket av. I tillegg har selve lokket ingen riller eller friksjon, slik at det er vanskelig å få skikkelig tak i lokket når det skal åpnes. Fordelen er imidlertid at glasset kan åpnes på ulike måter, som for eksempel ved hjelp av forskjellige hjelpemidler. Av hjelpemidler foreslo de en egg-skje som kunne vippes under kanten på lokket, lokkåpner eller gummihansker (for å få bedre grep).

På den annen side – dette lokket hadde en diameter på 6 cm, som er en størrelse som gir et godt grep for mange voksne.

Alle mente at det var lett å forstå hvordan glassbeholderen skulle åpnes. En av kvinnene sa følgende:

”Hvis du ikke er blind, så skjønner jo alle hvordan det skal åpnes, - ingen ville vel finne på å gjøre noe annet enn å prøve å få opp lokket” (informant 3).

De mente også at det var lett å vite hva denne emballasjetypen inneholdt. Siden den er laget av klart glass, går det an å se hva som er inne i glasset. Men skriften på etiketten var altfor liten for å kunne lese innholdsfortegnelsen eller oppskrifter, så da måtte de frem med briller eller forstørrelsesglass. En av informantene bekreftet at hun ikke benyttet pastasaus på glass, hun sa følgende:

”Men se på den skriften der da – jeg er glad jeg ikke bruker noe sånt jeg” (informant 2).

Flere av kvinnene mente at glasset med pastasaus kunne være forbundet med en viss fare. Glasset er ganske tungt og kan være glatt dersom det kommer rett ut fra kjøleskapet, det kan derfor være mulig å glippe det slik at det faller i gulvet eller på foten og knuses. Sånn sett vil man kunne risikere å skjære seg.

Kvinnene mente i forhold til dette med hensiktsmessig størrelse, at produktet med pastasaus kunne kjøpes i forskjellige størrelser og at utvalget i butikkene er stort i dag. Er man svak i hendene og få krefter, så trengte man ikke velge det største produktet. En av dem sa følgende:

”Man må skynde seg å bruke opp halvparten da vet du, jeg har den opp i kjøleskapet, helt øverst, og det er ganske tungt å få ut et sånt glass” (informant 3).

Oppsummering: Et glass med pastasaus med skrukork kan ikke benyttes av alle fordi skrulokket sitter for hardt fast. Det finnes imidlertid flere hjelpemidler på markedet som kan benyttes til å åpne produktet. Det er relativt lett å forstå hvorledes produktet skal åpnes, men den er ganske tung og kan være glatt når den kommer rett fra kjøleskapet. Det er derfor en viss fare for å miste glasset i gulvet. Det er mulig å få glasset i forskjellige størrelser, men det er ofte slik at de minste glassene, som har de minste loddene er vanskeligst å få opp, pga gripeflaten over selve lokket. For noen er også prisen avgjørende, - små porsjoner er ofte dyrere enn store.

Fokusgruppe 2

Den andre fokusgruppen valgte en melkekartong, som ”sitt” produkt, - i dette tilfellet en liter lettmelk, se bilde nr. 5.

Bilde nr. 5. En liter lettmelk

Kvinnene mente at de fleste som var interessert i å drikke melk, ville kunne oppleve en melkekartong som brukbar for alle. En av kvinnene sa:

”Det er jo ikke alle land som bruker melk, men skal man først ha melk, så vil barn langt ned i alder finne ut av hvordan de skal få tak i den, - så sant de kan åpne kjøleskapet”
(informant 6).

De mente også at det var enklere å få åpnet melkekartongen etter at den fikk en skrukork. En av kvinnene sa følgende:

”De gamle kartongene og for eksempel kefir er limt så fast at du må bruke kniv eller saks for å få dem opp, så kefirkartongen, den strever jeg med” (informant 5).

De mente imidlertid at det ikke var noe problem å skjønne hvordan kartongen skulle åpnes. De fleste synes også det var enkelt å vite hva den inneholdt, - en av kvinnene uttrykte dette på

denne måten:

*”Ja, man vet jo hva det inneholder, for det står jo på kartongen med stor skrift”
(informant nr.7).*

Det var ingen som mente at det var noen fare forbundet med å åpne denne melkekartongen. På spørsmålet om de synes det å åpne skrukorken på melkekartongen var forbundet med lav fysisk anstrengelse, sa en av kvinnene:

”Den melkekartongen der, den går – men ellers er det litt ettersom, - er man svak i fingrene vil alle produkter være vanskelige” (informant 6).

De mente at melkekartongen på en liter hadde en hensiktsmessig størrelse, og påpekte også at den kunne kjøpes i flere størrelser, så man kunne velge den størrelsen/mengden melk man hadde behov for.

Oppsummering: En melkekartong kan benyttes av de fleste, men skrukorken kan være en utfordring. Den er festet på en skråstilt kartongdel som gir liten plass til å få et godt grep. Det er imidlertid lett å skjønne hvordan den skal åpnes (og lukkes). Produktet finnes også i flere størrelser.

5 DISKUSJON

I denne delen av oppgaven vil jeg se nærmere på problemstillingene mine i sammenheng med tidligere presentert teori og resultatene fra fokusgruppeintervjuene. Jeg har delt dette kapittelet i to deler, der jeg i den første delen tar for meg problemstillingene og i den andre noen betraktninger rundt hvorfor brukervennlig matvareemballasje også kan være god folkehelse.

Hva mener eldre kvinner om matvareemballasje?

Helt siden 2003 har de ulike nordiske landene hatt fokus på dette med lettåpnet emballasje (Nordiska ministerrådet, 2007). Initiativtagere til dette engasjementet hadde i mange tilfelle utspring fra revmatikerforbundene, sannsynligvis fordi revmatikere er blant de som har størst problemer med matvareemballasje. Problemet er oftest å få opp emballasjen, men også det å ta ut riktig mengde og til slutt lukke emballasjen kan by på problemer. Siden den gang har flere brukergrupper som svaksynte, eldre, barn og helt vanlige forbrukere blitt invitert til å være med i ulike brukerpanel. I flere av prosjektene nevnt i kapittel 2.6 (tidligere tiltak, prosjekter og forskning), ble det gjennomført testing av matvareemballasje med brukerpanel sammensatt av ulike brukergrupper (Norsk Designråd, 2005). Deres tilbakemeldinger og erfaringer har bidratt til nyttig og effektiv informasjon om hvilke emballasjetyper som byr på problemer for forbrukerne og hvilke som er gode. Ingen av de nevnte prosjektene hadde hatt kjønn som inklusjonskriterium. De hadde heller ikke skilt mellom informanter som bodde alene eller sammen med noen. Dette ønsket jeg å se nærmere på i mitt arbeid.

I min studie svarte de eldre kvinnene litt overraskende at de til tross for at de møtte på mange hindringer og problemer når det gjaldt å håndtere matvareemballasje, så opplevde de at det stort sett gikk på et vis. De fleste av deres uttalelser om emballasje inneholdt alle problemene de hadde i forhold til matvareemballasje, derfor hadde jeg forventet flere klager og negative holdninger.

Dette at "det stort sett gikk på et vis" kan ha sammenheng med at aldringsprosessen forløper gradvis og følgelig også tilpassingen til å håndtere ulike typer matvareemballasje. Det kan også ha sammenheng med at de på grunn av problemene de fikk, foretrakk alternative emballasjetyper eller kuttet ut et produkt, slik en av mine informanter forklarte:

”Så jeg kjøper heller gaffelbiter på glass jeg” (for å unngå hermetikk) (informant 3).

En av informantene hadde nylig brukket armen, og hun ga uttrykk for at håndtering av matvareemballasje utgjorde et mye større problem for henne nå enn før hun brakk armen. Denne uttalelsen kan bekrefte teorien om at gradvis tilpasning til omgivelsenes krav over tid kan gi en opplevelse av mestring (Hjort, 2010). Å brette armen er en akutt hendelse, som vil frata den det gjelder en mulighet til denne gradvise tilpasningen.

De eldre kvinnene fortalte om og delte med hverandre ulike måter å åpne matvareemballasjen på. De nevnte hvilke emballasjetyper som bød på utfordringer av ulik grad og hvilke som var uproblematisk. Her er et eksempel på hva en informant sa om plastfolieforpakninger:

«Ja, og påleggspakkene, med den plasten, med den lille som du skal få tak i, - det går jo ikke, så til slutt blir du så irritert at du klipper rundt, - men da ødelegger man jo det som skal ligge over» (informant 7).

De eldre kvinnenes oppfatninger om matvareemballasje stemmer godt overens med resultatene fra de to to prosjektene fra New Zealand, ”Requirements for Packaging from an Ageing Consumer’s Perspective” (Duizer, et al., 2009) og “A study on the grocery packaging problems of elderly people» (Wieland, 2011). Dette til tross for at forskningsmetodene som ble benyttet i disse prosjektene var annerledes enn i min studie. Den førstnevnte artikkelen baserte seg på en større spørreundersøkelse samt fokusgrupper, den andre på etnografiske studier. At resultatene allikevel er sammenlignbare kan bety at utfordringer knyttet til det å håndtere matvareemballasje er universelle.

Matvareemballasje har mange funksjoner, men først og fremst skal den sikre at maten holder seg frisk og er trygg å spise, da det er en fysisk avstand mellom der matvaren produseres og til den benyttes av forbrukeren. I tillegg skal den være utformet slik at det skal være enkelt å pakke den i større kvanta, da det er et poeng å spare plass ved transport (Den Norske Emballasjeforening, 2012).

Slik har det ikke alltid vært, og mine informanter ble utfordret til å fortelle noe om tiden før kjøleskap og moderne matvareemballering.

De eldre kvinnene fortalte at det av flere grunner var enklere å håndtere emballasjen tidligere, da det i mange tilfelle ikke ble benyttet emballasje, slik vi kjenner den i dag. De kunne ta med seg melkespannet eller melkemuggen til den nærmeste melkebutikken å få fylt den med ferske melkevarer. En av informantene fortalte følgende:

«Jeg gikk og kjøpte melk, sånn hver dag og ikke så store spann da, slik at man fikk litt friskt hver dag» (informant 2).

De fortalte videre at de fleste matvarer ble kjøpt over disk og pakket i papir eller i papirposer. Mye av maten ble benyttet med en gang, da de ikke hadde samme oppbevaringsmåter som vi har i dag og de fleste hadde heller ikke så god råd at de kunne kjøpe store kvanta. En av kvinnene sa om dette:

«Så var økonomien dårlig for de fleste, så man kunne ikke kjøpe store mengder» (informant 4).

Med moderne matvareemballasje og bedre økonomi for de fleste, har vi fått muligheten til å kjøpe større mengder mat og den er mer holdbar. Dette er positivt for mange, men den har også noen uheldige sider. Fra å få fersk mat pakket i papir, poser, mugger og spann som alle er lette å åpne, har vi fått ulike typer matvareemballasje som kan være problematiske å åpne. I tillegg inneholder mye av maten vi kjøper i dag konserveringsmidler og fargestoffer som ikke alle er like begeistret for. Et annet aspekt er frafall av nærbutikker som både kan innebære lenger avstand til butikken og at noe av det sosiale ved å handle faller bort. For mange var det vanlig å slå av en prat med butikk-innehaveren eller en nabo/bekjent på butikken. Med nærbutikkene forsvant også mange spesialbutikker med ferskvaredisker. I ferskvaredisken kunne man få kjøpt den mengden matvare man ønsket seg og få den pakket inn i plast og papir som er enkle å åpne.

Ved å sammenligne emballasjeprodukter før og nå, kan det derfor se ut som om det er flere utfordringer knyttet til å håndtere dem i dag enn tidligere.

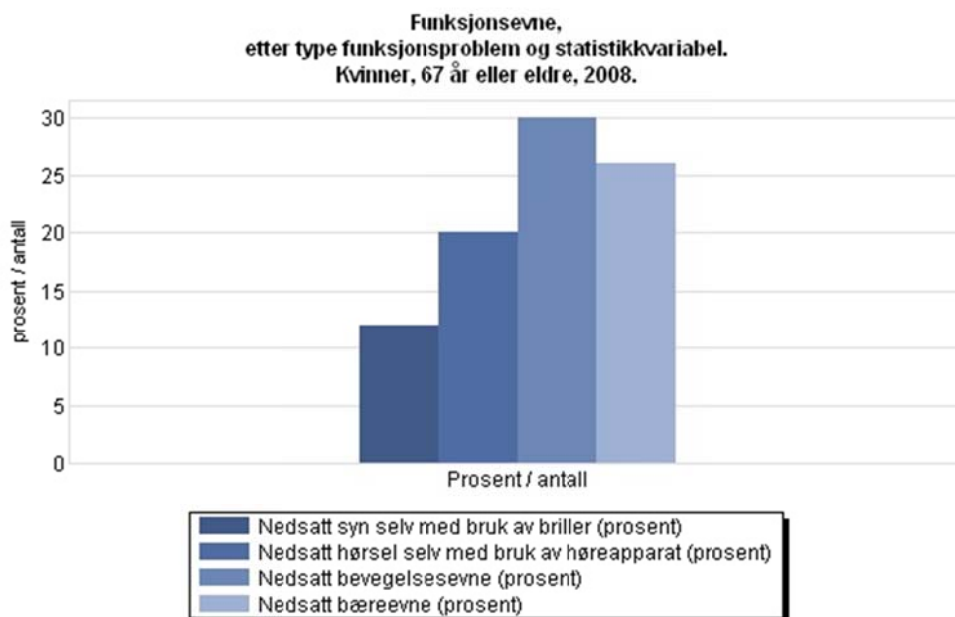
Et annet litt overraskende funn i min studie, var at de eldre kvinnene var så opptatt av kildesortering. Matvarer man får kjøpt i dag, har ofte både en og to lag med emballasje rundt seg. Om dette mente en av kvinnene følgende:

*«Det skal jo ikke være sånn lag på lag og vi må slite med saks og kniv for å få det løs»
(informant 5).*

En side av dette med mye emballasje er selvsagt utfordringen med å få tak i innholdet, men en annen side som alle kvinnene var opptatt av, var hvordan bli kvitt all emballasjen. I de tidligere presenterte prosjektene i kapittel 2.6, var dette med kildesortering ikke et nevneverdig tema. Store mengder emballasje utgjør også et stort miljøproblem. Det handler ikke bare om å få plass i det lokale søppelsystemet, det skal også håndteres derfra. Dette har noen produsenter begynt å ta på alvor. For eksempel har Gilde (i samarbeid med Nortura) utviklet et tynnere plastmateriale (blant annet benyttet som plastemballasje rundt kjøttkaker), som de mener vil redusere mengden emballasje, gi mindre søppel, korte ned nedbrytningstiden og vil ha behov for færre vogntog til å kjøre ut varene og med det mindre CO2 utslipp. Dette er gode nyheter.

Alle mennesker blir eldre, så lenge vi lever. Det finnes flere aldringsteorier, men i denne studien har jeg stort sett konsentrert meg om den biologiske aldringen og på hvilken måte aldringsprosesser i muskler og skjelett kan påvirke blant annet håndfunksjonen (som påvirker evnen til å håndtere matvareemballasje) og bæreevne (som har betydning for muligheten til å handle det man ønsker i butikken, å bære det hjem og håndtere det inn og ut av skap/kjøleskap etc). Gjennomsnittsberegninger av funksjonstap er problematiske. Det vil være større eller mindre variasjoner fra individ til individ og mellom ulike funksjoner hos det enkelte individ. (Daatland & Solem, 2011).

Til tross for dette, kan statistikk gi en viss oversikt over ulike tilstander. Fra statistikkbanken til Statistisk sentralbyrå (SSB), har jeg hentet ut en tabell (tabell 3) som viser funksjonsevnen til kvinner på 67 år eller eldre i 2008, med hensyn til syn, hørsel, bevegelseevne og bæreevne. Her ser vi at opptil 30% hadde funksjonsproblemer som påvirket hverdagen i noen grad. I denne tabellen ser vi for eksempel at over 25% av kvinnene hadde problemer med bæreevnen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 3. Funksjonsevne etter type funksjonshemming. Kilde SSB, 2011

Kvinnene i min studie kunne bekrefte at de kjente alderen på kroppen. Flere nevnte dette med å ha problemer med å kunne lese innholdet på emballasjen på den maten de ønsket å kjøpe eller benytte. En av kvinnene sa følgende:

”Det hender absolutt at jeg ikke kan lese det som står, at jeg må bruke lupe” (informant 5).

Det å handle hører for de fleste også med til det å lage mat. Alle kvinnene oppga at de handlet selv. De nevnte også det problematiske med å skulle få med seg de varene de hadde handlet i butikken hjem. Trillebagen var et godt hjelpemiddel for mange, men vanskelig å bruke om vinteren pga snø og is. En av kvinnene benyttet seg av ryggsekk. En annen av kvinnene som hadde dratt for å handle sammen med hun som hadde ryggsekk, sa følgende:

”Jeg var med henne for å handle (nikkende mot en annen kvinne i fokusgruppen), men jeg handlet ingen ting, for jeg greier ikke å bære, - men hun (henvendt til kvinnen med ryggsekken) – det utrolig hva hun får med seg”.

Størrelsen og vekten på matvareemballasjen har derfor betydning, ikke bare for å forenkle prosessen med å få med seg varene hjem fra butikken, men også fordi behovet for mindre forpakninger er større når man bor alene. Det bekrefter også studien til (Duizer, et al., 2009).

De eldre kvinnene har bidratt med nyttige erfaringer med og meninger om matvareemballasje. Det kan virke som om mange av emballasjetyperne de har nevnt i denne studien er lite brukervennlige. Den Norske Emballasjeforening skriver på sine nettsider om emballering av næringsmidler at det i emballasjespørsmål, primært fokuseres på mattrygghet, produktinformasjon og distribusjonshensyn (Den Norske Emballasjeforening, 2012). Det kan virke som om brukervennlighet tradisjonelt ikke har vært det sentrale ved utformingen av matvareemballasje. Tatt i betraktning den forventede økende andel eldre i befolkningen, som etter samhandlingsreformens intensjoner skal kunne bo og leve i egne hjem så lenge som mulig, blir det nødvendig å tilrettelegge for mestring og selvhjulpenhet (St. meld. nr. 47, 2008-2009). Et viktig bidrag i denne sammenhengen kan derfor være å utforme hverdagsprodukter som matvareemballasje på en bedre og mer brukervennlig måte.

Å utvikle gode standarder kan være en vei å gå for å nå dette målet. I 2011 kom en ny ISO standard, som gir noen retningslinjer for hvordan emballasje bør designes, slik at det blir tatt hensyn til ulik fysisk og sensorisk kapasitet hos brukerne (ISO, 2011). At produsentene nå må forholde seg til en standard om god design på emballasje, vil oppleves som mer forpliktende til tross for at den er frivillig å bruke. Flere produsenter har tatt inn over seg at det å utforme brukervennlig emballasje også kan føre til en "vinn-vinn" situasjon, forbrukerne blir fornøyde, de kjøper flere produkter som igjen gagnar produsentene (Norsk Designråd, 2005).

Under oppsummeringen i kapittel 4 (side 40 og 41) forteller de eldre kvinnene hva de mener burde være kriterier for god matvareemballasje for eldre. Disse kriteriene sammenfaller i all hovedsak med det som ble nevnt som gode brukeregenskaper for emballasje i kapittel 2.5 (Juil, 1995). Det har gått nesten 20 år siden disse brukeregenskapene ble beskrevet i boken Næringsmiddelemballasje. Når mine informanter nevner omtrent de samme punktene i dag, kan det bekrefte at produsentene ikke har hatt nevneverdig fokus på brukervennlighet i sine produkter.

På hvilken måte kan prinsippene for universell utforming benyttes for å vurdere om matvareemballasje er brukervennlig?

Da ideene om universell utforming (UU) kom mot slutten av 1990-tallet, skjedde det en endring i forhold til tenkningen rundt funksjonshemming. Hvem er egentlig

funksjonshemmet, og hvorfor? Dreier det seg utelukkende om den enkeltes forutsetninger og ressurser? Hva med samfunnet rundt oss?

Gap-modellen har bidratt til å synliggjøre samfunnets krav til deltakelse på den ene siden og den enkeltes forutsetninger på den andre siden (St. meld. nr. 40, 2002-2003). I den modellen er ingen mennesker funksjonshemmet i utgangspunktet. Noen kan ha nedsatte funksjonsevner, men blir først funksjonshemmet i møte med produkter og omgivelser som ikke er godt nok tilpasset deres funksjonsnivå (Norsk Designråd, 2005).

Kvinnene i min studie kunne bekrefte dette gjennom sine erfaringer med matvareemballasje. En av dem fortalte for eksempel at hun måtte la Farris-flaskene stå uåpnet til det kom et familiemedlem som kunne hjelpe henne med å få åpnet dem.

”Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven skal bidra til nedbygging av samfunnsskapt funksjonshemmende barrierer og hindre at nye skapes” (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2008). Vanskelig matvareemballasje kan oppleves som en funksjonshemmende og til dels unødvendig barriere. Ved å kartlegge hva slags egenskaper brukervennlig emballasje bør ha, burde matvareprodusentene i større grad strekke seg mot å imøtekomme disse i sine produkter. I mitt prosjekt ønsket jeg å finne ut av om prinsippene for universell utforming kunne egne seg til å vurdere brukervennlighet i forhold til emballasjeprodukter.

Jeg opplevde at det å ta for seg ett og ett emballasjeprodukt for så å vurdere produktet opp mot de syv prinsippene for universell utforming, ga nyttig informasjon om produktets brukervennlighet. Det å vurdere emballasjeproduktene i en gruppesammenheng, kan ha bidratt til flere synspunkter om produktet og dets egenskaper. De syv prinsippene fungerte som en slags huskeliste over faktorer det var verd å se etter ved undersøkelsen av emballasjen. Det var imidlertid interessant at de fleste av disse brukbarhets-prinsippene også ble nevnt i den første delen av fokusgruppeintervjuet, før begrepet Universell utforming ble presentert. Det kan være med på å bekrefte at de syv prinsippene for Universell utforming kan benyttes for å vurdere om ulike typer matvareemballasje er brukervennlig eller ikke.

På hvilken måte kan brukervennlig matvareemballasje være god folkehelse?

Dette er en masteroppgave i Folkehelsevitenskap. I mitt arbeid har jeg konsentrert meg om den eldre befolkningen generelt og aleneboende eldre kvinner spesielt. Målet med folkehelsearbeid er å opprettholde, bedre og/eller fremme befolkningens helse. Da gjelder det å finne frem til hva det er som gir god eller bedre helse, salutogenese (Antonovsky & Lev, 2000). For mange dreier det seg om å kunne være i aktivitet, å delta i samfunnet og oppleve mestring (Hjort, 2010). Det å være selvhjulpen og ikke være til bry, kan gi en mestringsopplevelse. For mange vil det være spesielt viktig å kunne lage seg mat når man selv ønsker det. Det er derfor det er så sentralt å kunne håndtere matvareemballasje på en eller annen måte.

I følge Eldregruppa i Norske Boligbyggelag ønsker de fleste eldre å bli boende i egne boliger så lenge som mulig (NBBL & Eldregruppen, 2012). *”En aktiv seniorpolitikk bygger på prinsipper om selvstendighet, uavhengighet og innflytelse over eget liv til tross for sykdom og nedsatt funksjonsevne”* (Helse- og omsorgsdepartementet, 2011c). Det å arbeide for bedre løsninger på hvorledes hverdagsprodukter er utformet, kan derfor være betydningsfullt for den enkeltes opplevelse av trivsel og helse.

Formålet med Helse- og omsorgsloven er blant annet *”å sikre at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig og til å ha en aktiv og meningsfylt tilværelse”* (Helse- og omsorgsdepartementet, 2011b). En forutsetning for å leve og bo selvstendig er å kunne innta sine måltider når det er hensiktsmessig. Det beste er for mange å kunne være i stand til å tilberede sin egen mat. Utformingen av matvareemballasje kan ha betydning for om de kan det eller ikke. Vanskelig matvareemballasje utgjør ikke bare et praktisk problem for mange, den kan også være forbundet med fare, i den forstand at man kan skjære seg på den eller av det ”instrumentet” man velger for å forsøke å åpne den. Hermetikkbokser er det de fleste eldre kvinnene opplevde som vanskelig og til dels helsefarlig å åpne, men også glasseballasje ble nevnt som vanskelig og krevende emballasje.

Alle mine informanter var opptatt av at maten skulle være trygg, næringsrik og hel. De var alle sammen villige til å slite litt for å åpne matvareemballasjen og få maten ut. Men de synes det er for mye emballasje som er unødvendig vanskelig, irriterende og til dels helsefarlig å håndtere. Fokus på kostholdet vårt er derfor en viktig del av folkehelsearbeidet.

Kosthold handler ikke bare om mat og matvareemballasje, for mange handler det også om trivsel, nytelse, glede og samvær med andre. At matvareemballasjen blir mer brukervennlig vil kunne bidra til at flere vil kunne mestre å tilberede mat.

Mitt arbeid har vist at det å utforme matvareemballasje på en måte som er trygg og brukervennlig, vil kunne bidra til å fremme folkehelsen.

6 KONKLUSJON

Hensikten med denne Masteroppgaven var å undersøke i hvilken grad matvareemballasje er egnet for eldre, aleneboende kvinner.

Resultatene fra denne undersøkelsen viste at det er mange forbedringsmuligheter i forhold til dagens matvareemballasje. Det de eldre kvinnene oppga som gode og dårlige egenskaper ved de ulike emballasjetyperne, stemmer godt overens med funn fra andres forskning og prosjekter på emnet. Det kan derfor tyde på at utfordringene med å håndtere matvareemballasje er universelle. Det kan også tyde på at det har vært for liten oppmerksomhet rundt dette med brukervennlige produkter fra emballasje-produsentenes side. Å minske frustrasjonene og potensielle farefulle situasjoner på grunn av vanskelig matvareemballasje vil derfor kunne bidra til økt trivsel og selvstendighet og dermed også til bedre folkehelse.

Videre forskning på området kunne med fordel ha inkludert produsentene av matvareemballasje. Det kunne vært interessant å vite mer om hvordan de vurderer sine produkter opp mot brukervennlighet og på hvilken måte de kan bidra til å ha fokus på dette i utformingen av matvareemballasje fremover.

REFERANSER

- Amstrup, K., & Poulsen, I. (2004). *Geriatrí: en tværfaglig udfordring*. København: Munksgaard.
- Antonovsky, A., & Lev, A. (2000). *Helbredets mysterium: at tåle stress og forblive rask*. København: Hans Reitzel Forlag.
- Asmervik, S. (2009). *Universell utforming: Byer, hus, parker og transport for alle*. Trondheim: Tapir akademisk forlag
- Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2008). *Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven)*.
- Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2009). *NOU 2009: 14 - Et helhetlig diskrimineringsvern*.
- Berg, M. S. (2009). The small changes that make a big difference. In T. Vavik (Ed.), *Inclusive Buildings, Products & Services*. Trondheim: Tapir Academic Press.
- Berger, I. (2007). Bevaring og lagring av mat. Kulturnett, NFMkl-102680. Sogn og Fjordane. Retrieved 10.05.2012, from http://www.sffarkiv.no/sffbaser/default.asp?p=result&db=dbatlas_leks&art_id=102680&spraak_id=I&ptype=single
- Daatland, S. O., & Solem, P. E. (2011). *Aldring og samfunn: innføring i sosialgerontologi*. Bergen: Fagbokforlaget
- Den Norske Emballasjeforening. (2012). Emballering av næringsmidler Retrieved 03.05.2012, from <http://www.dne.no/index.cfm?id=238783>
- Duizer, L. M., Robertsen, T., & Han, J. (2009). Requirements for packaging from an ageing consumer's perspective. *Packaging Technology and Science*, 22, 187 - 197.
- Eilertsen, H. (2005). Hva er en standard? Retrieved 27.09.2011, from http://forbrukerportalen.no/1120033172.34/print_view
- Store Norske Leksikon. (2012). Emballasje. *Store Norske Leksikon*.
- Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet. (2010). *Statens personalhåndbok*
- Halkier, B., & Gjerpe, K. (2010). *Fokusgrupper*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Haugen, P. K., & Krüger, R. E. (1999). *Din tanke er din skjebne: Sol Seim og hennes forskning*. [Oslo]: Akribe.

- Helse- og omsorgsdepartementet. (2011a). *Lov om folkehelsearbeid (folkehelseloven)*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2011b). *Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m.(helse- og omsorgsloven)*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2011c). *NOU 2011:11 - Innovasjon i omsorg*.
- Helsedirektoratet. (2010). *Utviklingsrapport 2010, veien til god helse for alle*.
- Hjort, P. F. (1994). *Helse for alle!: foredrag og artikler 1974-93* (Vol. nr U 1 1994). Oslo: Seksjonen.
- Hjort, P. F. (2010). *Alderdom: helse, omsorg og kultur*. Oslo: Universitetsforlaget.
- ISO. (2011). *Packaging - Accessible design - General requirements. (First edition 2011-07-01) International Standard*.
- Johannessen, A., Tufte, P. A., & Kristoffersen, L. (2006). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Juul, N. V. (1995). *Næringsmiddelemballasje*. [Oslo]: Yrkeslitteratur.
- Karoliussen, M., & Smebye, K. L. (1997). *Eldre, aldring og sykepleie*. Oslo: Universitetsforlag.
- Komité, D. N. F. (2006). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humanoria, juss og teologi*. Retrieved from <http://www.etikkom.no/retningslinjer/NESHretningslinjer/06>.
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T. M., & Rygge, J. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Larsson, M., & Rundgren, Å. (2010). *Geriatriska sjukdomar*. Lund: Studentlitteratur.
- Lid, I.M. (2009). Hva kan man oppnå gjennom universell utforming? *FORMakademisk, 1, s 17 - 27*
- Malterud, K. (2003). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: en innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Miljøverndepartementet. (2007). *Universell utforming. Begrepsavklaring. Temarapport*.
- NBBL, & Eldregruppen. (2012). *Fremtidsprosjekt - 2030*, from <http://www.nbbl.no/hjem/nbbls-framtidsprosjekt-2030/eldregruppen>

- Nordiska ministerrådet. (2007). *Förpackningar för alla - Packages for all TemaNord 2007:551*. København.
- Norsk Designråd. (2005). *Tilgjengelig emballasje. Forprosjekt. Brukerorientert nyskaping med Design for Alle som virkemiddel*. Oslo.
- Norsk Revmatikerforbund. (2010a). *Emballasje er en del av universell utforming* Retrieved 06.03.2012, from <http://www.revmatiker.no/organisasjonen/om-nrf/nyheter/emballasje-er-en-del-av-universell-utforming>
- Norsk Revmatikerforbund. (2010b). *Folkeaksjon for enklere emballasje - Åpent for alle*. Oslo: Norsk Revmatikerforbund.
- Nøtnæs, T. (2001). *Innføring i bruk av fokusgrupper* (Vol. 2001/24). [Oslo]: Statistisk sentralbyrå.
- Reumatikersförbundet. (2005). *Riva, slita, bita - en undersökning om livsmedelsförpackningers tillgänglighet*. Sverige.
- Sosial- og helsedirektoratet. (2003). *Universell utforming over alt! Planlegging og utforming av uteområder, bygninger, transport og produkter for alle*. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet.
- St. meld. nr. 40 (2002-2003). *Nedbygging av funksjonshemmende barrierer. Strategier, mål og tiltak i politikken for personer med nedsatt funksjonsevne*. Oslo: Arbeidsdepartementet.
- St. meld. nr. 47 (2008-2009). *Samhandlingsreformen. Rett behandling - på rett sted - til rett tid*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet.
- Standard.no. (2011). *Standardisering* Retrieved 22.09.2011, from <http://www.standard.no/no/Standardisering/>
- Teknologisk Intitut. (2008). *Tilgjengelig emballage for ældre og funksjonshemmede*, from <http://en.ddc.dk/node/1550>
- The Center for Universal Design. (1997). *The Principles of Universal Design* Retrieved 30.09.2010, from http://www.ncsu.edu/www/ncsu/design/sod5/cud/about_ud/udprinciplestext.htm
- Wieland, A. (2011). *The Use of Ethnographic Research in Product Development. A study on the grocery packaging problems of elderly people*. Massey University, Massey.

VEDLEGG

Vedlegg 1: Intervjuguide

Vedlegg 2: Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt og samtykkeerklæring

Vedlegg 3: Demografiske opplysninger

Vedlegg 4: Tilråding av behandling av personopplysninger

Intervjuguide

Oslo – april 2011

Velkommen! (*Vise alle til et sted å sitte ved bordet*).

Jeg heter Lillabeth Sørhuus og er Mastergradsstudent (på deltid) ved universitetet i Miljø- og biovitenskap på Ås (tidligere Landbrukshøgskolen). Jeg er så glad for at dere har sagt dere villige til å være med på dette fokusgruppemøtet om matvareemballasje. Det skal inngå som en del av forskningsmaterialet som skal transkriberes, analyseres og til slutt presenteres i en Mastergradsoppgave i Folkehelsevitenskap. Uten dere, hadde jeg mao ikke hatt noe materiale.

Så vil jeg gjerne få presentere Stine Andresen, min snille kollega på Høgskolen i Oslo, som skal hjelpe meg med det opptakstekniske ved intervjuet.

Før vi starter selve fokusgruppen skal jeg presentere de to skjemaene som skal fylles ut og informere om innholdet i samtykkeerklæringen. Så kort om programmet for møtet og noen praktiske råd i forhold til å få til et godt lydbåndopptak, som vil utgjøre selve forskningsmaterialet i denne fasen.

Da tar vi samtykkeerklæringen først, som dere gjerne må benytte noen minutter til å lese gjennom, men jeg skal informere om det viktigste som står her nå:

Det gjelder altså

Forespørsel om deltakelse i et forskningsprosjekt som heter

"Brukervennlig matvareemballasje?"

Mat er en viktig del av alles hverdag, men vi vet ikke i hvilken grad matvareemballasje påvirker matvanene og livskvaliteten til hjemmeboende eldre. Derfor ønsker vi å spørre dere om dere vil delta i et forskningsprosjekt som vil fokusere på kosthold og matvareemballasje. Vi ønsker å finne ut om matvareemballasjen påvirker deres handlevaner eller kostholdet, om det er varer dere unngår på grunn av vanskelig emballasje og/eller om dere har noen forslag til forbedringer.

Hva innebærer prosjektet?

Dersom dere sier ja til å være med i prosjektet, vil det innebære deltakelse i en fokusgruppe. En fokusgruppe i dette tilfellet, vil være et gruppemøte, der målet er å dele erfaringer og meninger om forskjellige typer matvareemballasje.

Fokusgruppemøtet vil finne sted på eldresenteret. Tidsrammen for møtet er mellom 1 og 1,5 time. Det som blir sagt i fokusgruppemøtet vil bli tatt opp på lydbånd og senere skrevet ut på papir. Båndopptaket og utskriftene fra fokusgruppemøtet vil bli slettet, så snart oppgaven blir godkjent – forhåpentligvis våren 2012. I dette prosjektet er vi opptatt av hva hjemmeboende eldre som gruppe måtte mene om matvareemballasje. Resultatene fra fokusgruppemøtet vil ikke kunne spores tilbake til dere som enkeltpersoner.

Mulige fordeler og ulemper

Dere vil ikke ha noen spesielle fordeler av studien, men erfaringer fra studien vil forhåpentligvis kunne bidra til å forbedre emballasjen i fremtiden og gjøre hverdagen enklere for mange.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i dette prosjektet og dere kan når som helst trekke samtykket til å delta uten at dette vil medføre noen konsekvenser for dere. Dersom dere ønsker å delta, undertegner dere samtykkeerklæringen på skjemaet som dere nå skal få.

Samtykkeerklæring: Jeg er villig til å delta i studien	Bekreftelse om informasjon: Jeg bekrefter å ha gitt informasjon om studien
..... (Signert av prosjektdeltaker, dato og sted) (Signert av prosjektleder, dato og sted)

Da deler jeg det ut, så kan dere lese selv og signere, og så kan dere få et eksemplar som dere beholder selv, dersom dere ønsker det

Det andre skjema handler om demografiske opplysninger, som betyr korte opplysninger om alder, kjønn osv. Grunnen til at det er med, er at det i forskningssammenheng alltid er interessant å vite litt om hvem det er som svarer. Dette skjema vil få et nummer etter hvor dere sitter rundt bordet, det er altså ikke viktig med navn på dette skjema.

Da deler jeg ut dette skjema, som dere også kan ta litt tid på å krysse av på – og gjerne ta en ekstra kopi med hjem dersom dere ønsker.

Så helt kort til noen praktiske opplysninger mht selve gjennomføringen av fokusgruppeintervjuet. Det er altså slik at jeg skal stille noen spørsmål, men utover det,

håper jeg at dere står for pratingen og meningsutvekslingen. Hele vitsen er å få vite mer om hva **dere** tenker om matvareemballasje. Det er fint om dere ikke snakker i munnen på hverandre, for det kan bli vanskelig å høre hva som blir sagt på opptaket i etterkant. Det er også fint om dere kan sette kaffekoppene litt forsiktig ned på asjettene, slik at det ikke klirrer så mye, fordi det også vil forringe opptakskvaliteten.

Er det noen som har noen spørsmål så langt?

Dersom ikke, så går vi rett og slett **i gang med selve fokusgruppemøtet!**

Åpningsspørsmål:

- Kan dere fortelle meg hva dere heter (fornavn) og hva slags tilbud dere benytter dere av her ved eldresenteret/seniorsenteret?

Introduksjonsspørsmål:

- Når jeg nevner ordet emballasje – hva tenker dere på da?

Poenget med matvareemballasje er at den skal bevare innholdet på en trygg måte, både under transport, lagring og salg. Emballasje bør være utformet slik at det skal være mulig å åpne emballasjen, ta ut ønsket mengde, for så å lukke den igjen.

Overgangsspørsmål:

- Kjøleskapet kom til Norge på 1950-tallet og har hatt stor betydning i forhold til hvordan mat oppbevares. Kan noen av si noe om hvordan maten ble oppbevart før kjøleskapet?
- Er det noe dere savner fra tiden før kjøleskapet – eller som dere husker som gode løsninger i forhold til matvareemballasje? – Hvorfor?
- Hvilke erfaringer har dere med matvareemballasje når dere skal lage mat hjemme hos dere selv?

Kommentar til meg selv: Det kan være en idé å ta med eksempler på forskjellige typer matvareemballasje – det kan gjøre det lettere å se for seg de utfordringene de ulike matvareemballasjene har.

Nå setter jeg frem eksempler på ulike matvarer/emballasjer – så det kanskje blir lettere å svare på de spørsmålene som kommer.

Nøkkelspørsmål:

1. **Hva mener dere er god matvareemballasje?** *Hva slags kriterier skal emballasjen ha for at den etter deres mening fungerer godt?*
2. **Hva mener dere er dårlig matvareemballasje?** *Hvorfor er den dårlig?*
3. **Hender det at dere må bruke noen hjelpemidler for å få opp emballasjen?** *I så fall hvilke hjelpemidler dreier det seg om?*
4. **Hender det at dere må be om hjelp til å få opp emballasjen?** *I så fall hvem er det dere får hjelp av?*
5. **Hvis dere kunne få si noe til matvare-produsentene vedrørende matvareemballasje, hva ville dere si?** *Opplever dere at dere kan påvirke produsentene på noen måte (f.eks ved å la være å kjøpe deres produkter, ved å foreslå endringer eller sette i gang underskriftskampanjer – for eksempel på facebook)?*
6. **Er dere opptatt av miljøspørsmål i forhold til matvareemballasje?** *I så fall på hvilken måte? (Resirkulering).*
7. **Kan dere velge ut ett av eksemplene på matvareemballasje foran dere på bordet, som dere alle benytter i deres dagligliv?** *Når dere har bestemt dere for et slikt eksempel så ønsker jeg at dere er med å vurdere dette produktet i forhold til de 7 prinsippene for Universell Utforming, som er en slags standard for hva som er brukervennlig for de fleste.*
 - Kan produktet brukes av alle? *(Barn, voksne, funksjonshemmede etc).*
 - Kan produktet åpnes på forskjellige måter
 - Er det utformet slik at det er enkelt å forstå hvordan den skal brukes
 - Inneholder produktet forståelig informasjon? *(Bruksanvisning, leservennlighet)*
 - Er det forbundet med noen fare å benytte produktet? *(Minimalisere skader, som mattrygghet, kan man skjære seg osv?)*
 - Kan man åpne produktet med lav fysisk anstrengelse?
 - Har produktet en hensiktsmessig størrelse?

- Har pris og kvalitet noen betydning for om du kjøper dette produktet eller ikke?

8. Har utformingen av matvareemballasje noen betydning for eldres livskvalitet?

Avslutningsspørsmål:

- Har vi glemt noe?
- Oppsummering

Tusen takk for hjelpen!

Da er vi ferdige med dette fokusgruppeintervjuet – og jeg vil gjerne igjen få takke dere for at dere ville delta. Her har dere en liten oppmerksomhet som takk for innsatsen.

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Brukervennlig matvareemballasje?”

Bakgrunn og hensikt

Befolkningen i Norge blir stadig eldre, antallet eldre øker og flere blir boende hjemme. Det er derfor essensielt å finne faktorer som bidrar til så stor grad av selvhjulpenhet og livskvalitet som mulig. Mat er en viktig del av alles hverdag, men vi vet ikke i hvilken grad matvareemballasje påvirker matvanene og livskvaliteten til hjemmeboende eldre. Vi ønsker derfor å spørre deg om du vil delta i et forskningsprosjekt som vil fokusere på kosthold og matvareemballasje. Vi ønsker å finne ut om matvareemballasjen påvirker dine handlevaner eller kostholdet ditt, om det er varer du unngår på grunn av vanskelig emballasje og/eller om du har noen forslag til forbedringer.

Prosjektet skal inngå som en del av en masteroppgave i Folkehelse ved Universitetet for Miljø- og biovitenskap på Ås. Faglig ansvarlig for prosjektet er Dr. gradsstipendiat Inger Marie Lid ved HiO og masterstudent Lillabeth Sørhuus står for gjennomføringen.

Hva innebærer prosjektet?

Dersom du sier ja til å være med i prosjektet, vil det innebære deltakelse i en fokusgruppe. En fokusgruppe i dette tilfellet, vil være et gruppemøte med 4 – 6 deltakere (litt avhengig av hvor mange som ønsker å delta) der målet er å dele erfaringer med håndtering av forskjellige typer matvareemballasje, som flasker og kartonger, hermetikk og plastfolie. Fokusgruppemøtet vil finne sted på eldresenteret. Tidsrammen for møtet er mellom 1 og 1,5 time. Det som blir sagt i fokusgruppemøtet vil bli tatt opp på lydbånd og senere skrevet ut på papir. Båndopptaket og utskriftene fra fokusgruppemøtet vil bli slettet så snart oppgaven blir godkjent – forhåpentligvis i 2012. I dette prosjektet er vi opptatt av hva hjemmeboende eldre som gruppe måtte mene om matvareemballasje. Resultatene fra fokusgruppemøtet vil ikke kunne spores tilbake til deg.

Mulige fordeler og ulemper

Du vil ikke ha noen spesielle fordeler av studien, men erfaringer fra studien vil forhåpentligvis kunne bidra til å forbedre emballasjen i fremtiden og gjøre hverdagen enklere for mange.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i dette prosjektet og du kan når som helst trekke ditt samtykke til å delta uten at dette vil medføre noen konsekvenser for deg. Dersom du ønsker å delta, undertegner du samtykkeerklæringen på denne siden.

Har du noen spørsmål til denne invitasjonen eller til samtykkeerklæringen, kan de rettes til **Lillabeth Sørhuus**, telefon 41 69 61 99, e-post: Lillabeth.Sorhuus@hf.hio.no

Samtykkeerklæring: Jeg er villig til å delta i studien	Bekreftelse om informasjon: Jeg bekrefter å ha gitt informasjon om studien
..... (Signert av prosjektdeltaker, dato og sted) (Signert av prosjektleder, dato og sted)

**Demografiske opplysninger om
deltakerne i fokusgruppen
”Tilgjengelig matvareemballasje?”
Våren 2011**

Kode: _____

Kjønn:	
Alder:	
Bor du alene?	
Har du noe hjelp i hjemmet?	
Handler du i selv eller er det andre som handler for deg?	
Foregår handlingen i butikk, via telefon eller på nettet?	
Egenvurdert helse (God, middels, dårlig)	
Andre ting? (Syn, håndstyrke etc)	

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Grete Grindal Patil
Institutt for plante- og miljøvitenskap
Universitetet for miljø og biovitenskap
Postboks 5003
1432 ÅS

Vår dato: 15.03.2011

Vår ref: 26195 / 3 / KS

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 28.01.2011. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 11.03.2011. Meldingen gjelder prosjektet:

26195	<i>Brukervennlig matvareemballasje?</i>
Behandlingsansvarlig	Universitetet for miljø- og biovitenskap, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Grete Grindal Patil
Student	Anne Elizabeth Sørhuus

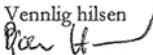
Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.05.2012, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henriksen

Katrine Utaaker Segadal

Kontaktperson: Katrine Utaaker Segadal tlf: 55 58 35 42
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Anne Elizabeth Sørhuus, Åmotveien 19b, 0880 OSLO

Andelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, HSL, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. martin-arne.andersen@uit.no

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 26195

Data samles inn gjennom fokusgruppeintervju og et kort spørreskjema.

Det vil i prosjektet bli registrert indirekte personidentifiserende opplysninger i form av stemme på lydopptak. Studenten opplyser at det ikke vil bli registrert navn på informantene i prosjektet.

Det vil i forbindelse med spørreskjemaundersøkelsen kunne bli registrert sensitive personopplysninger om helseforhold, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8 c).

Personvernombudet finner at behandlingen av personopplysninger i prosjektet kan hjemles i personopplysningsloven §§ 8 første alternativ og 9 a) (samtykke).

Det gis skriftlig informasjon og innhentes et skriftlig samtykke. Personvernombudet har mottatt revidert informasjonsskriv (11.03.2011) og finner dette tilfredsstillende.

Prosjektslutt er angitt til 31.05.2012. Senest ved prosjektslutt vil datamaterialet være anonymisert, det vil si at verken direkte eller indirekte personidentifiserende opplysninger lenger foreligger i materialet. Lydopptakene slettes. Indirekte personidentifiserende opplysninger i det øvrige materialet slettes eller grovkategoriseres på en slik måte at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes.